

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Stanić

Toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Stanić

Mentorica: red. prof. dr. Ljubica Jelušič

Toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Diplomskega dela ne bi bilo brez mnogih ljudi, takih, ki so ga nestrpno čakali in drugih, ki ga nikoli niso pričakovali.

Posebna hvala mojemu dragemu prijatelju Gaju Kokrškemu, ki je v 17 letih svojega življenja največ naredil, da danes sem, kar sem.

Na strokovnem področju se zahvaljujem prof. dr. Ljubici Jelušič, ki me je s svojim iskrenim in skrbnim delom s študenti motivirala, da v študiju vidim življenje in ne samo knjige.

Toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah

Diplomsko delo Toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah raziskuje različne vidike odnosa med vojaško organizacijo in civilnim svetom. Skozi prizmo percepcije javnosti do javnih tematik in tipologijo različnih mirovnih operacij analiziram možne odzive javnosti na pojav smrtne žrtve vojaške osebe evropske države v mirovni operaciji. Posebno poglavje je namenjeno tudi skrajnemu izražanju nasprotovanja, kot so množična gibanja in protesti. Analiza praktičnega primera temelji na dveh kriznih območjih izbrane države. Ključni namen je ugotavljanje gibanja stališč in podpore javnosti vojaški organizaciji Velike Britanije pri sodelovanju v dveh največjih mirovnih operacijah v zadnjem obdobju (Irak in Afganistan), kjer Velika Britanija igra pomembno oz. največjo vlogo kot evropska država. Glavni cilj diplomske naloge je bilo opredeliti dolgoročne strateške pristope Slovenske vojske do civilne sfere, ki bi ob primeru pojava vojaške žrtve ustvarili javno mnenje, ki bi žrtvi in njegovi družini izkazovalo čast in hvaležnost ter ne ustvarilo nove agende za politične spopade.

Ključne besede: mirovne operacije, javno mnenje, psihologija množic.

Tolerance of Military Casualties in Peace-keeping Operations

The degree paper Tolerance of Military Casualties in Peace-keeping Operations explores different aspects of a relation between military organization and civil world. Through the prism of public perception toward public subjects and tipology of different peace-keeping operations I analyze possible public reactions to emergence of a military casualty of a European country in a peace-keeping operation. A special chapter is dedicated to radical expressions of opposition such as mass movements and protests. The analysis of the practical case is based upon two crisis-areas of a chosen country. The main objective is to examine the changes in viewpoints and public support to participation of Great Britain's military organization in two of the largest peace-keeping operations recently (Iraq and Afghanistan) where Great Britain has an important or possibly the biggest role as a European country. The key goal of the degree paper was to define a long-term strategic approach of the Slovenian Armed Forces toward civil sphere which in the case of a military casualty would create a public opinion expressing honor and appreciation to a casualty and his/her family, not a new agenda for political disputes.

Key words: peace-keeping operations, public opinion, psychology of crowd.

KAZALO

1	UVOD.....	8
2	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	10
2.1	Opredelitev problema	10
2.2	Cilji proučevanja	10
2.3	Hipoteze	11
2.4	Opredelitev metod dela	12
2.5	Opredelitev temeljnih pojmov	12
3	ODNOS JAVNOSTI DO JAVNIH TEMATIK.....	21
3.1	Ideologija kot proces prenašanja sporočil.....	21
3.2	Ideologija kot manipulacija	23
3.3	Vrednote kot bistvo za nastanek ideologije	24
3.4	Teorija okužbe in teoretični model krožne reakcije.....	27
3.5	Kolektivno vedenje	28
4	TIPOLOGIJA MIROVNIH OPERACIJ	30
4.1	Vloga humanitarnosti v mirovnih operacijah	30
4.2	Tradicionalne in kompleksne mirovne operacije.....	31
4.3	Fethersonova tipologija mirovnih operacij	32
4.4	Tipologija mirovnih operacij glede na stopnjo tolerance javnosti	33
5	VOJAŠKE ŽRTVE V MIROVNIH OPERACIJAH.....	35
5.1	Vojaške žrtve mirovnih operacij pod okriljem OZN	36
5.2	Vojaške žrtve v operacijah kriznega upravljanja v Afganistanu	40
5.3	Vojaške žrtve v operacijah kriznega upravljanja v Iraku	42
6	JAVNO MNENJE O ŽRTVAH V MIROVNIH OPERACIJAH	43

7	MNOŽIČNA GIBANJA PROTI VOJAŠKIM POSEGOM	46
7.1	Kritično in refleksno družbeno gibanje zoper vojno in vojaške konflikte (refleksno novo mirovništvo)	46
8	ANALIZA PRIMERA ODZIVOV JAVNOSTI V PRIMERU VOJAŠKIH ŽRTEV V MIROVNIH OPERACIJAH: VELIKA BRITANIJA	48
8.1	Mirovna operacija ISAF v Afganistanu.....	49
8.2	Mirovna operacija v Iraku	50
8.3	Velika Britanija.....	50
9	SLOVENSKO JAVNO MNENJE O MIROVNIH OPERACIJAH.....	54
9.1	Ugotovitve	57
10	PROJEKCIJA ODZIVA SLOVENSKE JAVNOSTI OB MOREBITNEM POJAVU VOJAŠKE ŽRTVE MED SLOVENSKIMI VOJAKI V MIROVNIH OPERACIJAH	59
10.1	Koraki k večji toleranci udeležbe SV v mirovnih operacijah.....	59
10.2	Projekcija odziva slovenske javnosti ob morebitni vojaški žrtvi v mirovni operaciji	64
11	ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ	66
12	LITERATURA	68

KAZALO TABEL

Tabela 4.1: Tolerančna matrika mirovnih operacij	34
Tabela 5.1: Število vojaških žrtev v mirovnih operacijah OZN od leta 1948	37
Tabela 9.1: Podpora javnosti posameznim nalogam vojske v sodobni družbi	54
Tabela 9.2: Podpora sodelovanju Slovenije v mednarodnih mirovnih operacijah.....	55

KAZALO GRAFOV

Graf 5.1: Število smrtnih žrtev v Afganistanu od 2001 do 2009	40
Graf 5.2: Število smrtnih žrtev v Iraku od marca 2003 do junija 2009.....	42

SEZNAM KRATIC

EU – Evropska unija

NATO – Organizacija severnoatlantskega sporazuma

OZN – Organizacija združenih narodov

SV – Slovenska vojska

1 UVOD

Ideja o raziskovanju tolerance vojaških žrtev je nastala na podlagi praktičnega spoznavanja upravljanja komuniciranja javnih tematik, pri katerih organizacije nenehno iščejo ne zgolj potrditev, temveč aktivno izkazovanje naklonjenosti in podpore svojemu delovanju s strani ciljnih javnosti. Vojaška organizacija je z razvojem od nabornega sistema v profesionalno organizacijo izgubila pomemben del prostora za javno razpravo v civilnem svetu. Njeno dokazovanje pomembnosti in vrednosti obstoja in porabe velikega dela proračunskih sredstev države je javno, predvsem medijsko priljubljena tema, ki jo politika brez težav v vsakem trenutku lahko 'zlorabi' za doseganje političnih točk pri volivcih.

Kako naj vojaška organizacija, ki je v demokratičnih državah formalno najbolj apolitičen organ, uresničuje z zakonodajo opredeljene naloge, če državljani vsak trenutek lahko izrazijo svoj protest proti nalogam vojaške organizacije, ne zgolj prek kritik v medijih, temveč tudi z množičnimi shodi, ki se v skrajnosti lahko manifestirajo v nasilnih izgredivih?

Slovenska javnost ima veliko specifik. Po mojem mnenju je ena od temeljnih ta, da se večina politične elite 'strokovno' spozna na mnoga področja. Tako lahko predvsem na področju načrtovanja in izvajanja obrambno-varnostnega sistema države in njenih aktivnosti na teh področjih brez poglobljenih medijskih analiz ugotovimo, da širša javnost razpravlja ter s svojimi mnenji in stališči želi vplivati na odločevalce glede visoko strokovno tehničnih projektov. Ob tem se mi zastavlja vprašanje, ali smo državljanke in državljani res upravičeni do takšnih razprav, četudi je v demokratični državi svoboda govora ena od temeljnih človekovih pravic, in ali s tem ne povzročamo škode vojaški organizaciji, ki po črki zakona izpolnjuje svoje naloge.

V diplomski nalogi Toleranca vojaških žrtev se bom v velikem delu posvečala javnosti oziroma množici, ki s svojimi stališči in aktivnostmi lahko vpliva na način izpolnjevanja nalog vojaške organizacije. Izhodiščno vprašanje je, ali je aktivizem javnosti oziroma

množic ob smrtni žrtvi vojakinje ali vojaka v času izvajanja nalog na mirovni operaciji lahko element, ki bo vplival na odločitev države, kako bo oblikovala svoja interesna polja v mednarodnih organizacijah, na katerih temelji izvajanje mirovnih operacij? Oziroma kaj lahko država z izobraževanjem, informiranjem, osveščanjem, doseganjem naklonjenosti in vedenjskega namena lahko stori še preden se zgodi vojaška žrtev v mirovni operaciji?

Pri opredelitvi raziskovalnega polja diplomske naloge ne želim na operativno-taktičnem področju raziskovati komunikacijskih praks, temveč najti na strateško upravljalnem nivoju področja, ki jih država kot tista, ki je odgovorna za svoje državljanke in državljane v najširšem pomenu, mora izpolnjevati in izvajati, da ne bodo le-ti pojava vojaške žrtve v mirovni operaciji razumeli kot ubijanja države lastnih državljanek ali državljanov. Bodo pa vojakinji ali vojaku, ki je prostovoljno in častno zastopal državljanke in državljane ter interese celotne nacionalne skupnosti, izkazali najvišja priznanja in čast.

V času nastajanja diplomskega dela Slovenska vojska že več kot desetletje aktivno sodeluje v mirovnih operacijah (v samostojni Sloveniji je Slovenska vojska svoje pripadnike prvič napotila v operacijo kriznega odzivanja 14. maja 1997. Prvi so bili na humanitarno operacijo Alba v Albaniji napoteni zdravstvena enota Slovenske vojske in štirje častniki za povezavo). 31. 3. 2009 so bili v mirovnih operacijah prisotni 504 pripadniki Slovenske vojske (Slovenska vojska, 2009).

Vsekakor bo del mojega raziskovanja tudi možnost manipulacije, kot jo je izrazil Archivillianin Elliot v filmu J. Bond: Jutri nikoli ne umre:

»Besede so novo orožje, sateliti nova artilerija ... Cezar je imel svoje častnike. Napoleon svojo armado. Jaz imam svojo divizijo: televizijo, časopise, revije ...« (Arnejčič 2008, 283).

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev problema

V diplomski nalogi bom raziskovala pomen kontinuiranega procesa komuniciranja in odnosa med vojaško organizacijo in javnostjo oziroma množico za premik javnega mnenja od netolerantnega proti večji toleranci udeležbe vojakinj in vojakov v mirovni operacijah. Ključni problem raziskovanja bo prelomna točka v odnosu med vojaško organizacijo in javnostjo ob pojavu vojaške žrtve na mirovni operaciji. Pri tem bom iz raziskovanja izključila taktično izvedbo obveščanja javnosti o vojaški žrtvi in okoliščinah, v katerih je to zgodilo. Ukvarjala se bom z vprašanjem vzgoje, izobraževanja, informiranja, doseganja naklonjenosti in vedenjskega namena javnosti, ki ne nasprotujejo nadaljevanju izvajanja nalog vojaške organizacije skladno z zakonodajo na področju obrambe.

Pri proučevanju problema bom združevala tri področja: obrambno-varnostno, sociološko in komunikološko, ki so po mojem mnenju ključna za raziskovanje področja tolerance vojaških žrtev v mirovni operacijah.

2.2 Cilji proučevanja

Ob raziskovanju tematike tolerance vojaških žrtev v mirovni operacijah sem opredelila naslednje cilje proučevanja:

- Predstavitev in opredelitev pojma toleranca v različnih pogledih (psihološko, sociološko, komunikološko)
- Predstavitev in opredelitev mirovni operacij glede na različne percepcije javnosti

- Predstavitev primerov percepcije vojaških žrtev v mirovnih operacijah v medijih izbrane države Evropske unije
- Opredelitev načinov doseganja večje tolerance slovenske javnosti, mnenjskih voditeljev in medijev za aktivnosti Slovenske vojske v mednarodnih operacijah
- Projekcija odziva slovenske javnosti ob morebitni vojaški žrtvi Slovenske vojske v mirovni operaciji

2.3 Hipoteze

Na podlagi opredelitve problema in ciljev proučevanja sem opredelila temeljno hipotezo:

H_T: Toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah je v Sloveniji in drugih evropskih državah nizka zaradi prevelikega vpliva konfliktov političnih elit na izvajanje temeljnih nalog vojaške organizacije.

Na podlagi temeljne hipoteze sem opredelila izvedene hipoteze:

H₁: Toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah je višja v državah z daljšo demokratično tradicijo.

H₂: Večji, kot je vložek države v komuniciranje mirovnih operacij in njihovih rezultatov, večja je toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah.

H₃: Netoleranco vojaških žrtev v mirovnih operacijah je mogoče predvideti glede na pogostost nasprotovanj politike na obrambnem področju in javnomnenjske raziskave o mirovnih operacijah.

2.4 Opredelitev metod dela

V prvi fazi raziskovanja področja tolerance vojaških žrtev v mirovnih operacijah sem na področju obrambno-varnostnega sistema, sociologije, psihologije in komunikologije uporabljala naslednje metode družboslovnega raziskovanja:

- večji del raziskovanja je predstavljala analiza primarnih in sekundarnih virov (zakoni, knjige, strokovni prispevki, zborniki, enciklopedije, analiza medijskega poročanja).

V drugi fazi sem z deskriptivno metodo opredelila temeljne pojme in raziskovalna področja tolerance vojaških žrtev v mirovnih operacijah.

Pomemben del analize stanja pripravljenosti Slovenske vojske za primer vojaške žrtve v mirovnih operacijah in načrt aktivnosti sem spoznala ob sodelovanju s Slovensko vojsko pri projektu promocije Slovenske vojske za pridobivanje kadrov, s čimer sem dobila vpogled v vsakodnevno delo obrambno-varnostnega sistema pri komuniciranju z javnostjo.

2.5 Opredelitev temeljnih pojmov

V nadaljevanju predstavljam temeljne pojme, ki so povezani s tematiko tolerance vojaških žrtev v mirovnih operacijah in so bistvenega pomena za razumevanje vsebine, ki jo predstavljam v nadaljevanju. Določene pojme, ki niso bistveni, sem opredelila v poglavjih, kjer jih uporabljam, saj je njihovo razumevanje pomembno ob posameznih delih diplomske naloge.

TOLERANCA

Toleranco v najbolj splošnem pomenu razumemo kot sprejemanje oziroma nenasprotovanje. Ena izmed opredelitev, ki povzema definicije tolerance, Johanna Wolfanga von Goetheja in socialnega filozofa Herberta Marcuseja, pravi: Toleranca je maksima oziroma življenjsko pravilo posameznika in etično zaznamovanih odločitev, ki ali povzroči konflikt ali ga zgladi na miren način, in ki temelji na prepričanju, da je nasprotna stran v konfliktu deležna enakih pravic. Ob tem mora obstajati predpostavka percepcije konflikta oziroma spora (Feldman 2001, 9).

George P. Fletcher (Heyd 1996, 158) pravi, da je toleranca nevidna sposobnost. Toleranca pogojuje dve čustvi: zmožnost posredovanja in uravnavanja življenj drugih in zadrževanje tega. Pri tem se nanaša na Johna Stuarta Milla, ki je netoleranco opredelil kot tisto, ki vodi v oblikovanje škodljivih zakonov in zmanjšanje blaginje naroda.

David Heyd (Heyd 1996, 3) pravi, da je toleranca psihološko nejasen pojem. V liberalnem svetu je to etična in politična vrednota ter ima mogočno pozicijo v javni in politični retoriki. Toleranca se v praksi najbolj odraža v cerkvenem svetu, kjer toleranca pomeni, da sprejemaš ljudi druge veroizpovedi in jih ne zavračaš.

Toleranca je pojem, ki se pojavi samo v demokratični družbi. V nedemokratični toleranca ne more obstajati zaradi absolutistične pravice posameznika ali skupine posameznikov, ki omejujejo aktivnost drugih posameznikov pri izražanju svojih namenov in stališč. V vsakdanjem pogovornem jeziku toleranco pogosto zamenjujemo z drugimi pojmi, ki se pomensko v določenih situacijah prekrivajo s toleranco. Takšni pojmi so na primer: konsenz, ignoranca, liberalnost.

Konsenz pomeni enakost stališč določene skupine ljudi brez nasprotovanj, vendar se pojem toleranca nanaša na posameznika in pri prenosu na skupino lahko govorimo o konsenzu tolerance, kar pomeni, da ima vsa skupina posameznikov tolerantno stališče.

Pojem toleranca moramo razločevati od pojma ignoranca. Če ni izpolnjen pogoj, da je posameznik aktiven, govorimo o ignoranci. Razlikovanje med toleranco in netoleranco temelji na opredelitvi različnih dejanj: posameznik, ki je aktiven, je toleranten, če ne izvaja nasilja. Oziroma za definiranje netolerantnosti potrebujemo najmanj enega aktivnega posameznika, ki izvaja psihično ali/in fizično nasilje (Feldman 2001, 16).

Liberalnost je pojem, ki izhaja iz liberalizma – ekonomske ideologije, ki trdi, da je vodenje treba prepustiti trgu, država pa naj se ne vmešava. Zagovarjanje primarne individualnosti pred zahtevami družbene kolektivitete med ljudmi ne dela razlik glede njihove vrednosti in moralnega statusa, zagovarja enotnost vseh ljudi ne glede na njihovo rasno, etnično pripadnost, historičnemu in kulturnemu formiranju pripisuje sekundarni pomen. Osnovni sistem idej liberalizma je nacionalno pogojen in v različnih kulturah dobi različne poteze (Wikipedia 2009).

Feldmanova in drugi raziskovalci v delu *Tolerance. Basis for Democratic Interaction* (2001, 25) pravi, da povečevanje tolerance dosegamo s povečevanjem naslednjih sposobnosti:

- Zmožnost vzpostavljanja dialoga in komunikacije
- Zmožnost empatičnega postavljanja v pozicijo nasprotnika
- Zmožnost izvajanja modelov konstruktivne in demokratične konfliktne resolucije

Kriteriji tolerance so konflikt, nenasilnost in sprejemljivost enakih pravic. Nasilje je tisto, ki ločuje netoleranco od tolerance. Nasilje je najbolj razlikujoč kriterij. Nasilje v tem primeru pomeni od psihičnega (vsiljevanje volje enega) do fizičnega nasilja. Nasilje je tisto, ki ločuje netoleranco od tolerance. Nasilje je najbolj razlikujoč kriterij. Nasilje v tem primeru pomeni od psihičnega (vsiljevanje volje enega) do fizičnega nasilja (Feldman 2001, 15-25).

NETOLERANCA

Če raziskovanje pojma toleranca obrnem v smeri opredelitev pojma na način, da definiram, kaj ta pojem ni, moram opredeliti pojem netolerance. Razlogi za zmanjševanje tolerance oziroma doseganje netolerance so (Feldman 2001, 10):

- Razdor tradicionalnih odnosov (družine, klubi ipd.)
- Hitre spremembe družbenih vzorcev (prosti čas, verska prepričanja ipd.)
- Rast kompleksnosti gospodarskega in družbenega okolja (internacionalizacija ipd.)
- Rast in povečana hitrost izmenjave informacij (novi mediji ipd.)

Fenomen netolerance kljub temu ni toliko posledica neposrednih posledic družbenih sprememb, kot je najpogosteje reakcija na čustva nezadostnosti in negotovosti, ki jih ustvarjajo družbene spremembe. V vsaki družbi posamezniki in skupine tekmujejo za sprejemljivost in vire. Odločilno in temeljno pravilo demokratičnih družb je, da ima vsakdo pravico razviti svoje sposobnosti do popolnosti. Posledično je temeljni cilj izobraževanja v demokraciji doseganje priznanja te pravice kot temeljnega načela. V tem kontekstu je nepomembno, ali je to priznanje doseženo na podlagi transcendentno-religioznih, racionalnih ali utilitarnih motivov. Najpomembnejše je vprašanje: Kako lahko konflikte, ki nastajajo v družbi različnih življenjskih stilov, verstev in kultur, poenotimo na skupni imenovalec, ki omogoča implementacijo temeljnega načela? Prvi pogoj za doseganje tega cilja je uspešen komunikacijski proces. Osnova tega procesa pa je toleranca. V tolerantnih družbah je manj strahu, sovražnosti in nasilja, manj dogmatizma, sovraštva in fanatizma. Toleranca dovoljuje svoboden razvoj človeške kreativnosti in je tako bistven in nujen podporni steber demokratičnih družb. Promocija tolerance na družbeni in individualni ravni je nujnost (Feldman 2001, 11-12).

MIROVNA OPERACIJA

Ustanovna listina Organizacije združenih narodov v 42. členu pravi:

Če bi Varnostni svet menil, da ukrepi, določeni v 41. členu, ne bi ustrezali, ali da so se pokazali neustrezni, sme z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami izvesti tako akcijo, kakršna bi se mu zdela potrebna za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti. Taka akcija lahko vključuje demonstracije, blokado in druge operacije, ki se izvedejo z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami članov Združenih narodov.

Grošelj (2007, 14) povzema opredelitev po Mednarodni mirovni akademiji, ki prva poda širšo definicijo mirovnih operacij, ki naj bi preprečevale, zadrževale, umirjale in prekinile sovražnosti med državami in znotraj njih s posredovanjem tretje strani, ki je mednarodno organizirana in vodena ter uporablja večnacionalno vojaško, policijsko in civilno osebje s ciljem obnove in vzdrževanja miru.

Glede na tematiko diplomske naloge menim, da je najbolj ustrezna opredelitev mirovnih operacij v luči odnosov z javnostjo. Grošelj (2007, 100) povzema Bellamyja in Pugh, ki pravita, da povečano število akterjev mirovnih operacij (Nato, EU, Svetovna banka, MDS, nevladne organizacije ...), ki delujejo v prepričanju, da je dolgotrajen mir mogoč samo z globalno prevlado liberalno-demokratske in politično-gospodarske ureditve, vodi k prevladi ZDA (kot ključnega zagovornika te ureditve) v okviru OZN in mednarodne skupnosti. Nekdaj lahko oborožene nepristranske mirovne sile je zato nadomestil tako imenovani vojaški humanizem (integracija humanitarne intervencije in mirovne operacije), ki naj bi navedene vrednote središčnih držav (razvitih zahodnih držav) vsadil v nestabilne periferne države sveta (območja nestabilnosti v svetu). Pomembna sestavina operacij v podporo miru in sodobnih mirovnih operacij nasploh je tudi njihovo legitimiziranje s potrebo zaščite človekovih pravic oziroma moralno držo držav, ki posredujejo. Duffield (1997, 529) zato ugotavlja, da je humanitarna pomoč postala

odgovor Zahoda za krize izven njegovih meja. Pomembna sestavina tega pa je humanitarna retorika, za katero Pugh (2004, 49-50) ugotavlja:

- Da promovira moralne vrednote, ki krepijo in ponazarjajo superiornost liberalne ideologije, pri čemer se izogiba soočenju s strukturnimi nepravilnostmi, ki krepijo stabilnost v sistemu;
- V družbah zahodnih držav, ki jih je treba prepričati v nujnost stabilizacije nemirnih predelov sveta, izpostavlja v medijih in javnem mnenju višje moralne vzroke za tovrstno delovanje;
- Služi lahko kot sredstvo prikrivanja oziroma javnega nadomeščanja temeljnih interesov za posredovanje;
- Je ključni instrument rekonstrukcije varnosti, s katero zapolnjuje nastali vakuum, v obdobju po hladni vojni pa ohranja delitev na nas in njih.

VOJAŠKA ŽRTEV

Vojaška žrtev je vsaka oseba s statusom vojaške ali civilne osebe, ki izgubi življenje, ki je pripadnica ali pripadnik vojske. V diplomski nalogi bom izraz uporabljala v kontekstu osebe s statusom vojaške ali civilne osebe, ki je pripadnica ali pripadnik vojske, ki je udeležena v mirovni operaciji in v času opravljanja funkcije pripadnika vojaške organizacije na mirovni operaciji izgubi življenje.

Vojaška oseba je po Zakonu o obrambi Republike Slovenije tisti, ki opravlja vojaško službo, je vojaška oseba in je podrejen vojaški disciplini. Vojaška oseba med opravljanjem službe nosi službeno izkaznico ali vojaško knjižico ter uniformo in orožje v skladu s pravili službe.

Po Zakonu o službi v Slovenski vojski je vojaška oseba tista, ki kot vojak ali vojakinja (v nadaljnjem besedilu: vojak), podčastnik ali podčastnica (v nadaljnjem besedilu:

podčastnik), častnik ali častnica (v nadaljnjem besedilu: častnik) ter vojaški uslužbenec ali vojaška uslužbenka (v nadaljnjem besedilu: vojaški uslužbenec) poklicno opravlja vojaško službo, ter vojak med služenjem vojaškega roka oziroma pripadnik rezervne sestave, kadar je vpoklican v vojaško službo.

VARNOST

Varnost predstavlja stanje ravnotežja mednarodnih, meddržavnih, medskupinskih, družbenih, interpersonalnih in intrapersonalnih procesov, zaradi česar se v zavesti posameznika oblikuje občutek stabilnosti, homeostatičnosti, torej tudi zagotovljenih pogojev za življenje in za preživetje (Jelušič 1989, 335).

TEMELJNE NALOGE VOJAŠKE ORGANIZACIJE

Temeljne naloge vojaške organizacije opredeljujem na podlagi nalog, ki jih Zakon o obrambi Republike Slovenije (37. člen) opredeljuje za Slovensko vojsko:

- izvaja vojaško usposabljanje za oborožen boj in druge oblike vojaške obrambe
- zagotavlja bojno pripravljenost
- ob napadu na državo izvaja vojaško obrambo
- ob naravnih in drugih nesrečah v skladu s svojo organizacijo in opremljenostjo sodeluje pri zaščiti in reševanju
- izvršuje obveznosti, ki jih je država sprejela v mednarodnih organizacijah

Zakon o službi v Slovenski vojski temeljiteje opredeljuje naloge Slovenske vojske v mednarodnih organizacijah, prek katerih poteka načrtovanje in izvedba mirovniških

operacij. Slovenska vojska izvršuje obveznosti, ki jih je država sprejela v mednarodnih organizacijah oziroma z mednarodnimi pogodbami:

- z delovanjem vojaške diplomacije
- s sodelovanjem v operacijah, misijah in drugih oblikah delovanja, primernih za preprečevanje sporov, ohranjanje, vsiljevanje in vzdrževanje miru ter v kolektivni obrambi
- s sodelovanjem in delovanjem v skupnih poveljstvih in enotah zavezništva oziroma drugih mednarodnih organizacij
- s sodelovanjem in delovanjem v organih, predstavništvih ali službah mednarodnih organizacij
- s sodelovanjem v skupnih poveljstvih in enotah, ustanovljenih z drugimi državami
- z nudenjem vojaške pomoči v oborožitvi, vojaški opremi ali v drugi obliki
- z nudenjem humanitarne pomoči ali pomoči za izvajanje humanitarnih dejavnosti
- s sodelovanjem v dejavnostih za preprečevanje terorističnih in drugih pojavov ogrožanja stabilnosti in varnosti

MNOŽICA, OBČINSTVO IN JAVNOST

Utemeljitelj psihologije množice kot znanstvene discipline Gustav Le Bon je opredelil **množico** kot sestavljeno iz splošnega in psihološkega dela. V splošnem pomenu je množica zbor posameznikov, ki so se zbrali ne glede na narodnost, poklic in spol. V psihološkem pomenu pa ima zbiranje ljudi v množice v določenih konkretnih primerih in samo v teh primerih določene značilnosti, ki se zelo razlikujejo od tistih, ki jih imajo posamezniki, ki sestavljajo ta zbor. Zavestne posebnosti izginejo. Občutki in ideje so

poenoteni. Nastane skupna duša, ki je brez dvoma prehodnega značaja, ki pa ravno tako nosi določene značilnosti. Zbor tedaj postane tisto, kar bom v pomanjkanju boljšega izraza imenoval množica. (Arnejčič 2008, 22). Le Bon in Freud sta si edina v stališču, da posameznik v množici spremeni svoje vedenje zaradi sugestibilnosti (Arnejčič 2008, 34).

Občinstvo (audience) je pasivna oblika kolektivnega vedenja. Primer občinstva so milijoni ljudi pred televizijskimi zasloni, ki spremljajo nek športni, zabavni ali politični dogodek, ki je na tisoče kilometrov stran od njihovega fotelja v dnevni sobi, prek videokonference (kombinacije interneta, televizije in videomedija). Kolektivno vedenje prikrito vdira v zasebno življenje posameznika, v krog njegove družine in v njegovo intimo, v dnevni sobi njegovega doma. (Arnejčič 2008, 26) Kolektivno vedenje se predvsem nanaša na veliko število ljudi v interakciji, za katere je bolj kot neposredni stik pomemben medsebojni vpliv. Kolektivno vedenje v širšem smislu obsega pojave, kot so panični beg, linč, neredi, tekma za pridobitništvom (Arnejčič 2008, 23).

Sociologija zmeraj išče poti, po katerih so množice manipulirane s strani medijev, toda množice so močnejše, ne čutijo sprostitev ali vzvišenosti. Baudrillard je pisal o dveh vrstah odporne subjektivnosti množic. To pomeni, da so takšne postmoderne množice tihe, hladne, brezčutne v neki vrsti hladnokrvnega (brezbrižnega) fašizma, ki ga prežema melanholija, da je bilo nekaj zgubljeno (Arnejčič 2008, 26).

Javnost je razpršena skupina ljudi, zainteresirana in razdeljena ob neki posledici, angažirana v razpravljanju o neki posledici in z namenom označiti kolektivno mnenje, za katerega se pričakuje, da bo imelo vpliv na smer delovanja neke skupine ali nekega posameznika (Arnejčič 2008, 28).

3 ODNOS JAVNOSTI DO JAVNIH TEMATIK

Za raziskovanje tematike odnosa javnosti do javnih tematik, kot je primer vojaške žrtve v mirovni operaciji, pomemben del raziskovanja temelji na teoriji množic, vrednotah, ideologiji in vlogi posameznika v množici. Vprašanje odziva javnosti v primeru vojaške žrtve v mirovni operaciji odpira nadaljnja vprašanja o ideologiji, stopnji demokratičnosti družbe in vrednotah. V nadaljevanju raziskujem vprašanje vloge ideologije in vrednot družbe ob predpostavki demokratične družbe, saj le v slednji lahko govorimo o toleranci ali netoleranci. Po Tardu, ki je analiziral množice, je javno mnenje kot mnenje množice. Če imamo mnenje množice, javnost ne deluje kot funkcionalna povezava s političnimi institucijami in osvobojena atributa javnega mnenja (Arnejčič 2008, 46). Zato se v nadaljevanju pogosto razlikuje uporaba pojma množica ali javnost.

3.1 Ideologija kot proces prenašanja sporočil

Mitja Hafner Fink (1989, 5-15) pravi, da se pojem ideologija uporablja tako za označevanje idejno-političnih orientacij (liberalizem, konzervativizem, fašizem ipd.) kot za družbeni proces. V svojem diplomskem delu se osredotočam na pojem ideologija izključno kot družbeni proces, ki smiselno povezano celoto vsebin (pomenov) in načinov njihovega posredovanja; ki je pomemben za ohranjanje, spreminjanje ali vzpostavljanje nekega družbenega stanja, konkretneje sistema dominacije (odnosov moči) ali projekta (gibanja k nekemu stanju); in ki je pomemben za vzdrževanje (ustvarjanje) kohezije družbenih skupin ter za zaščito interesov teh skupin in njihovih pripadnikov, ki delujejo za omenjene cilje (Hafner Fink 1989, 15).

Ideologija kot pojem je neviden za člane množice in ga ne prepoznajo kot ideologije, ki ji sledijo oziroma so ji privrženi. Ta nevidnost ideologije se manifestira v ideologiji, ki to ni

– posameznik, ki pripada določeni ideologiji, misli, da je zunaj nje (Hafner Fink 1989, 10). Hafner Fink (1989, 10) opredeljuje kot element, ki nekaj sporoča, posreduje – je torej dialog oziroma komunikacija med člani množice ter člani in množičnim vodjem. Ideologija ni neko stanje zavesti niti tok zavesti, ampak proces prenašanja (menjave sporočil), pri čemer ima zavest (mišljenje) svojo vlogo. Ideologija je kontekst komuniciranja med ljudmi, medsebojno prepoznavanje, prepričevanje, agitiranje, podrejanje ipd. Ideologija vrednoti, posreduje vsebine in pričakuje odgovor.

Za oblikovanje ideologije je bistvena vrednotna orientacija. To je določena naravnost, usmerjenost določenih vrednot pri posamezniku. Tvorijo jo lahko številne različno obtežene vrednote. Vrednotne usmeritve vplivajo na dinamiko spreminjanja posameznih vrednot. Na dinamiko in spreminjanje vrednot vplivajo številni drugi dejavniki: prostor, kultura, duhovni dejavniki, narod, država (Arnejčič 2008, 42).

Za percepcijo državljanek in državljanov vojaških žrtev v mirovnih operacijah je zato osnovnega pomena, da država vključi v ideologijo pomen mednarodnega sodelovanja in udejstvovanja, vlogo vojaške organizacije ter odgovornost posameznika in države kot skupka državljanek in državljanov do mednarodnih problemov. V demokratičnih družbah pomen javnosti vse bolj narašča tudi zaradi razvoja množičnih medijev, še posebej spletnih, ki omogočajo, da ljudje prej izvedo najnovejše informacije prek spletnih socialnih omrežij kot v klasičnih množičnih medijih, kot so televizija, radio in tiskani mediji. Vegič (Malešič 2006, 259) pravi, da je javnost prek medijev o takšnih aktivnostih dobro obveščena, s čimer se povečuje tudi pomen javnega mnenja na področju varnostne politike države. Javnost je dejavnik, ki ga morajo državniki upoštevati, ko se odločajo o politiki do kriz v svetu.

Demokratične države imajo tako kot v vseh zgodovinskih obdobjih izoblikovano ideologijo, četudi to pogosto zanikajo. Predvsem demokratične države so tiste, ki demokracijo kot temeljno vrednoto postavljajo kot tisto, ki jim omogoča, da se ideologije ne bi razvile. Vendar ravno s tem razvijajo svoj tip ideologije, ki državljanek in državljanom sporoča različna sporočila. Zaradi neenotnosti sporočil se pojavi zmeda in neenotnost sporočil, ki jih državni organi sporočajo javnosti (državljanek in

državljanom). Tarde (Arnejčič 2008, 45-46) pravi, da je človek v množici veliko bolj čustven, lažje se vznemirja in manj intelektualno deluje, kot če bi bil sam in zunaj množice. Njegovo raziskovanje je bilo preusmerjeno s proučevanja množice na proučevanje množičnega vodje, s čimer je želel poudariti, da z delovanjem množičnega vodje lahko pojasnujemo značilnosti množice. Pojem, ki ga je Tarde vpeljal v proučevanje množic, je posnemanje. Po Tardu je to oblika sugestije, ki postane glavni mehanizem družbenega življenja. Nosilec oziroma sredstvo prenosa posnemanja in drugih oblik sugestije so množični mediji. S tem se je Tarde uveljavil kot eden izmed začetnikov raziskovanja množičnih komunikacij. Delovanje novinarja je primerjal z delovanjem hipnotizerja. Na podlagi Tardovih raziskovanj je nastala komunikacijska teorija raziskovanja množic (Arnejčič 2008, 46).

3.2 Ideologija kot manipulacija

V splošno pogovornem diskurzu je ideologija pogosto sinonim za manipulacijo. Z namenom, da jasno ločim med ideologijo kot skupkom vrednot družbene entitete in ideologijo kot manipulacijo, slednjo opredeljujem v nadaljevanju.

Theodor W. Adorno v svojem raziskovanju množice najde bistvo v politični manipulaciji. Gre za preišljen, sistematičen in nadzorovan postopek ali skupek postopkov, s pomočjo katerih manipulator uporabljajoč simbolična sredstva v psihosocialnih pogojih, ki so zanj ugodni, pošilja v množico prek sredstev komunikacije določena sporočila tako, da vpliva na prepričanja, stališča in obnašanje velikega števila ljudi z namenom, da bi se le-ti usmerili po prepričanju, stališčih in vrednotah manipulatorja, ne da bi se tega zavedali, in to v stvareh, za katere ne obstaja splošno soglasje, vendar so za njih življenjsko zainteresirani (Arnejčič 2008, 84). Adorno navaja kot posebnost politične manipulacije v tem, da ima elemente igrilstva. Med drugim je Adorno označil razsvetljenstvo kot množično prevaro.

Ideologija kot politična manipulacija je torej po Adornu iluzija, vendar če se vrnem na ideologijo kot na proces prenašanja sporočil, je meja med obema interpretacijama ideologije zelo tanka in zabrisana. Različne časovne in geografske dimenzije lahko spremenijo pogled na posamezno ideologijo in jo enkrat vključijo v prvo, drugič v drugo interpretacijo. Obema pa je skupno to, da sta glavna dejavnika komunikacija in prenos sporočil.

3.3 Vrednote kot bistvo za nastanek ideologije

V kontekstu skupin in psihologije množice ideologija označuje sistem prepričanj v skupini, množici ali družbi, ki so skupna glede na izvor in funkcije njihovega družbenega življenja, kot tudi sistem, ki si prizadeva za družbo in etične cilje ter pričakovanja (Arnejčič 2008, 92).

V diplomskem delu se ne osredotočam na politično ideologijo, ki v splošnem diskurzu pogosto dobiva negativni predznak in označuje pridobivanje članov za podporo določeni politični opciji. Ideologija je v mojem raziskovanju skupek vrednot, ki jih država kot skupek represivnih in vzgojnih aparatov državevzpostavlja za določene aktivnosti kot sprejemljive in druge kot nesprejemljive. Na ta način se v družbi oblikujejo vrednote, ki jim ljudje sledijo pri vseh svojih aktivnostih in se po njih ravnaajo.

Althusser, ki se sklicuje na marksistično teorijo državnih aparatov, loči med represivnimi državnimi aparati in ideološkimi državnimi aparati. Vsi državni aparati delujejo hkrati z represijo in ideologijo, vendar tako, da (represivni) aparat države deluje v prevladujoči stopnji in pretežno z represijo, ideološki aparati države pa delujejo v prevladujoči stopnji in pretežno z ideologijo (Arnejčič 2008, 97).

Uporabno opredelitev ideologije kot skupka vrednot navajata tudi L. Blackman in V. Walkerdine, ki pravita:

Učenci niso znani po svojih imenih, na primer John Smith ali Mark Brown, temveč po številu praks, v katerih so bili označeni kot pametni, neumni, počasni, dobri, slabi ipd. Ti ideološki aparati raje ustvarjajo subjekte in identitete, kakor če bi opazovali napačne vrste vesti. Subjektivizacija deluje na zavestni in podzavestni ravni. S to teorijo so predstavljeni mediji in medijska kultura kot ideologija, ki dejansko ustvarja posamezne identitete, tudi kolektivno. Študija ideologije je potemtakem študija subjekta in njegove poti, po kateri je ustvarjena subjektivnost (Arnejčič 2008, 98).

Arnejčič v Izbranih poglavjih psihologije množice, vojaške in vojne psihologije navaja Schwartzovo opredelitev vrednot, ki oblikujejo ideologijo in imajo štiri značilnosti:

- I. Vrednote lahko rabijo interesom določene socialne entitete,
- II. Lahko motivirajo dejanje tako, da mu dajejo smer in čustveno intenzivnost,
- III. Lahko delujejo kot standardi za presojanje in opravičevanje dejanj ter
- IV. Se dosegajo s socializacijo k dominantnim vrednotam skupin in z edinstvenimi izkušnjami učenja pri posameznikih (Arnejčič 2008, 106).

Med motivacijskimi vrstami vrednot Schwartz navaja moč, uspeh, hedonizem, spodbudo, samousmeritev, univerzalizem, dobrohotnost, tradicijo, konformnost in varnost. (Arnejčič 2008, 107). Med navedenimi motivacijskimi vrstami vrednot so za vojaško organizacijo bistvene: univerzalizem, ki združuje razumevanje, vrednotenje, toleranco, zaščito blaginje vseh ljudi in narave; dobrohotnost, ki pomeni zaščito in povečanje blaginje ljudi, s katerimi je nekdo v osebni stiku; tradicija, ki predstavlja upoštevanje, obvezo in sprejemanje navad ter idej, ki jih zagotavljata tradicionalna kultura in religija; konformnost – omejevanje dejavnosti, naklonjenosti in impulzi, ki verjetno vznemirjajo ali škodijo drugim in kršijo družbena pričakovanja in norme; ter varnost, ki predstavlja varovanje, harmonijo in trdnost družbe, odnosov in samega sebe.

Glede na to, da med motivacijskimi vrstami vrednot veliko večino lahko uporabimo v odnosu med vojaško organizacijo ter državljanke in državljani, bi lahko enostavno sklepali, da doseganje tolerance vojaških žrtev ne bi smelo ustvarjati večjih težav, vendar je realnost ravno nasprotna.

Čeprav ljudje podpirajo zaščito blaginje vseh ljudi in narave, ne sprejemajo oziroma nasprotujejo nasilju, ne sprejemajo tako imenovane kolateralne škode, ki nastane zaradi delovanja mednarodnih organizacij za doseganje miru. Med raziskovalci ideologije in vrednot je dejavnike, ki posameznika ali skupino odvrnejo od tega, da bi se ravnal po svojih vrednotah, raziskoval slovenski psiholog Janek Musek (Arnejčič 2008, 107-109). Navaja šest primerov, v katerih pride do neskladja med vrednotami in vedenjem posameznika. To so:

- I. Ko vrednote nastopijo proti potrebam: situacije, v katerih vrednote nastopijo proti potrebam, se pojavljajo v vojni, krizah. Tovrstne situacije zamajejo temeljne človekove vrednote, ki so drugače njegovo najbolj osebno bistvo.
- II. Ko vrednote posameznika nastopajo kot vodila pri (meta) odločitvah: človek se v kritičnih situacijah raje odloča za svoje ideale in skrajno sledenje vrednotam, kot svojim trenutnim potrebam, ki so sicer v konfliktu z vrednotami. Primeri tovrstnega ravnanja so tudi kolektivni samomori.
- III. Ko se pojavi tako imenovana »beda množic« oziroma ko množice hipnotično in v transu sledijo vodji: vodja v takšnih primerih predstavlja ideal vrednot, zato mu množice tudi sledijo.
- IV. Ko vrednote nastopajo proti drugim vrednotam: posameznik se lahko pojavi v situaciji, ki zahteva od njega spoštovanje takšnih vrednot, ki so v popolnem nasprotju z njegovimi osebnimi vrednotami. Pogosti so primeri, ko se posameznik zaposli v določeni organizaciji, ki od njega zahteva drugačno vedenje in ravnanje, kot ga zastopa sam.
- V. Ko vrednote postanejo del političnega diskurza med pozicijo in opozicijo: vrednote posameznika se prenesejo na vrednote politične elite, ki ji pripada.

- VI. Ko besedne vrednote nastopajo proti vedenjskim vrednotam: na besedni ravni posamezniki in množice zastopajo določene vrednote, ki se ne odražajo v njihovih dejanjih; še več: njihova dejanja so nasprotje njihovih besednih vrednot.

3.4 Teorija okužbe in teoretični model krožne reakcije

V situaciji, ko se javnost sooči s sporočilom o smrti, se le-to razširi od ust do ust kot okužba. To pojasnjuje teorija okužbe, ki jo Tarde poimenuje teorija družbe in socialne akcije (Arnejčič, 2008: 50). Herbert Blumer je razvil teoretični model krožne reakcije. Ta temelji na obnašanju črede živine (Arnejčič 2008, 71). Pečjak pojasnjuje Blumerjev teoretični model krožne reakcije: »V krožni reakciji, ki je tipična za množico, se odgovor pojavi takoj za stimulativnim vedenjem, torej za spodbudo, in ga obnavlja (reproducira). Nastane verižni proces, ki se konča s pravcato eksplozijo reakcij, značilnih za množico.« (Arnejčič 2008, 71).

V primeru vojaške žrtve v mirovni operaciji je v današnjem času pričakovati, da se vest lahko razširi v svetovni ali nacionalni javnosti že nekaj trenutkov po dogodku. Sama vest ima za skorajda slehernega posameznika tolikšno težo in z njo se lahko sooči v različnih situacijah svojega življenja, da ne more biti ali je težko ravnodušen. Ob tem se pojavijo še drugi sociološki pojavi, kot je odsotnost socialnega nadzora in odsotnost družbenih norm (Arnejčič 2008, 71). Krožna reakcija občutij se s tem pospeši in širi v prostoru in času med ljudmi. V primeru smrtne žrtve so čustva vedno naklonjena do žrtve in njenih svojcev ter brez zadržka kritična do storilca. V kratkem času po pojavu smrti so občutja zelo enostranska in šele daljša časovna distanca lahko prinese razumski pogled na primer smrti in bolj objektivni pogled na dejavnike, ki so povzročili smrt.

3.5 Kolektivno vedenje

Kolektivno vedenje v sklopu proučevanja tolerance vojaških žrtev v mirovnih operacijah igra vlogo dejavnika, ki ga oblikuje ideologija. Ali drugače povedano, ideologija pove, kakšna kolektivna vedenja množice lahko pričakujemo. Vendar poleg ideologije Lutwak (Malešič 2006, 267) pravi, da je kolektivno vedenje odvisno tudi od čisto demokratskih dejavnikov. Njegova hipoteza o žrtvah pravi, da je vse večja občutljivost javnosti za žrtve posledica demografskih značilnosti sodobnih, postindustrijskih družb. V preteklosti so bile družine številčnejše, smrtnost med otroci pa zaradi bolezni večja. V takšnih razmerah je bilo izgubo enega od potomcev v vojni, čeprav tragično, še vedno lažje prenesti kot danes. V sodobni družini z manj otroci pa se pričakuje, da bodo vsi preživeli in predstavljajo del 'družinske emocionalne ekonomije'. Zato so izgube življenj veliko manj sprejemljive.

Demokratske dejavnike lahko razumemo kot racionalne dejavnike, vendar pri kolektivnem vedenju v veliki meri odločajo čustveni, ki jih delimo na pozitivne in negativne. Za doseganje kolektivnega vedenja pa morajo racionalni in čustveni dejavniki tvoriti »posplošeno prepričanje«, ki po Smelserju (Arnejčič 2008, 79) zagotavlja osnovo za akcijo.

Pri raziskovanju teorij, ki pojasnjujejo nastanek kolektivnega vedenja, menim, da najbolj vseobsegajoče povzema značilnosti kolektivnega vedenja N. J. Smelserja, ki jih je leta 1963 objavil v knjigi Teorija kolektivnega vedenja:

- I. Strukturalna konducivnost: družbeni pogoji ustvarjajo kolektivno vedenje.
- II. Strukturalna napaka: v družbenih vrednotah domnevno obstaja inherentni paradoks.
- III. Utrjevanje in razpihovanje splošnih razumevanj (načrtno razširjanje ene same resnice).
- IV. Dejavnik pospešitve, ki je lahko govorica, ki jo je težko ustaviti in še teže izločiti.

- V. Mobilizacija udeležencev za akcijo.
- VI. Prisotnost ali odsotnost družbene kontrole.

Na podlagi Smelserjevih značilnosti kolektivnega vedenja sem opredelila značilnosti kolektivnega vedenja množice v primeru vojaške žrtve v mirovnih operacijah:

- I. Vse večja potreba po vzpostavljanju mirovnih operacij z vojaškimi enotami držav Evropske unije in zmanjševanje prisotnosti vojaške vseprisotnosti enot ZDA.
- II. Vojaške enote, ki delujejo v mirovnih operacijah, so tehnološko in informacijsko vse boljše opremljene, vendar se število žrtev povečuje zaradi tako imenovanega urbanega načina bojevanja.
- III. Slovenija povečuje število vojakov, ki odhajajo na mirovne operacije, in povečuje izdatke za udeležbo na mirovnih operacijah.
- IV. Slovenija ne bo imela nič od tega, da pošilja svoje vojake na mirovne operacije.
- V. Protesti in protestna pisma ob sprejetju sklepa Vlade Republike Slovenije, da napoti vojaške inštruktorje na mirovno operacijo v Irak.
- VI. Vlada Republike Slovenije ne glede na zmanjševanje podpore udeležbi vojakov Slovenske vojske v mirovnih operacijah, ki jih izkazujejo javnomnenjske raziskave, povečuje število vojakov v mirovnih operacijah, vendar se ob tem ne ukvarja z vprašanjem, kako povečati naklonjenost slovenske javnosti mednarodnemu udejstvovanju Slovenske vojske.

4 TIPOLOGIJA MIROVNIH OPERACIJ

V nadaljevanju predstavljam nekaj tipologij mirovnih operacij, ki sem jih izbrala za osnovo pri opredelitvi lastne tipologije mirovnih operacij. Novo tipologijo sem oblikovala z namenom, da mirovne operacije razdelim v skupine s specifičnimi značilnostmi glede na moje polje preučevanja. Pri lastni tipologiji je bil ključen kriterij, kolikšna je možnost, da vojaško organizacijo z udeležbo v mirovni operaciji doleti vojaška žrtev in kakšen je pričakovan odziv javnosti.

Grošelj (2007, 180) pri raziskovanju mirovnih operacij pravi, da je vprašanje mirovnih operacij zelo kompleksno in analitično-teoretsko zahtevno, saj so mirovne operacije še vedno predvsem odziv mednarodne skupnosti na vedno nove krize. Tako ključno teoretsko-analitično težavo predstavljajo njihova ad-hoc narava in enkratnost, ki je pogojena z naravo konflikta in voljo mednarodne skupnosti o tem, kako, kdaj ter na kakšen način bo sploh posredovala.

4.1 Vloga humanitarnosti v mirovnih operacijah

Za splošno javnost je pomemben dejavnik pri mirovnih operacijah vloga humanitarnosti. Z vidika slednje sta Demurenko in Nikitin (Grošelj 2007, 70) razvila tri skupine mirovnih operacij:

- a) Operacije, ki vključujejo predvsem neprisilne metode vojaške dejavnosti.
- b) Operacije, ki so preplet političnih metod in aktivnih operacij oboroženih mirovnih sil, ki pa ne izvajajo bojne operacije.
- c) Operacije, ki vključujejo uporabo sile, vključno z bojnimi operacijami za vzpostavitev miru v sozvočju s političnimi naporami ali brez njih.

Na podlagi teh treh skupin sta opredelila šest tipov mirovnih operacij:

- operacije in aktivnosti za ohranitev miru,
- operacije izgradnje miru,
- operacije ohranjanja miru,
- operacije vsiljevanja miru,
- operacije vzdrževanja miru in
- humanitarne dejavnosti (Grošelj 2007).

Grošelj (2007, 71) pravi, da je ključna vrednost tipologije v njuni opredelitvi humanitarne pomoči oziroma humanitarnih dejavnosti kot samostojnega tipa mirovnih operacij.

4.2 Tradicionalne in kompleksne mirovne operacije

Ljubica Jelušič (2005, 23) je na podlagi kompleksnosti, dopolnjene z naravo mandata in privolitvijo, razdelila mirovne operacije na tradicionalne in kompleksne.

Tradicionalne mirovne operacije so tiste, v katerih sodelujejo samo vojaške osebe in katerih mandat je omejen na razmejevanje sprtih strani, sam cilj pa ni reševanje spora ali odpravljanje vzrokov zanj, saj je to v domeni sprtih strani.

Kompleksne mirovne operacije so tiste, v katerih sodeluje civilni in vojaški segment, pri čemer je slednji zelo številčen in raznovrsten. Poleg tega mirovne sile aktivno sodelujejo pri reševanju spora in vzrokov zanje.

4.3 Fethersonova tipologija mirovnih operacij

Med tipologijami mirovnih operacij, ki vključujejo razdelitev na podlagi elementov, ki so pomembni dejavniki pri percepciji mirovnih operacij v javnosti, je tipologija Fethersona, ki je nastala na podlagi opredelitve različnih mirovnih operacij nekdanjega generalnega sekretarja OZN Butrosa Butrosa Ghalija.

Fetherson (Grošelj 2007, 69) pravi, da so današnje mirovne operacije multidimenzionalne in opravljajo vojaške, politično-oblastne in civilne funkcije, kar je z vidika doseganja tolerance na strani domače javnosti pomemben dejavnik, ki lahko po eni strani pomeni, da vojaška organizacija opravlja neoborožene aktivnosti, po drugi strani pa lahko pomeni vmešavanje v državno suverenost države, v kateri se izvaja mirovna operacija.

Fetherson razdeli mirovne operacije ob zgornji predpostavki multidimenzionalnosti mirovnih operacij v štiri skupine:

- Mirovne operacije ohranjanja miru (ang. peace-keeping):

Vojaške organizacije sodelujejo v mirovnih operacijah ohranjanja miru z mirnimi sredstvi, ki jih predvideva 6. poglavje Ustanovne listine OZN.

- Mirovne operacije izgradnje miru (ang. peace-building):

Vojaške organizacije izvajajo dejavnosti, usmerjene na podporo in pomoč pri obnovi družbenih in gospodarskih struktur in povezav.

- Mirovne operacije vzpostavljanja miru (ang. peace-making):

Vojaške organizacije uporabljajo prisilna sredstva s ciljem ohranitve mednarodnega miru in varnosti.

- Mirovne operacije vsiljevanja miru (ang. peace-enforcement):

Vojaške organizacije uporabljajo sredstva, ki jih ne opredeljuje Ustanovna listina OZN. Njihovo delovanje je opredeljeno na podlagi presedanov, kot so:

- Privolitev sprtih strani na samo delovanje operacije, na mandat in sestavo mirovnihi sil
- Nevmešavanje v notranje zadeve vpletenih držav
- Nepristranskost
- Neuporaba sile z izjemo v samoobrambi
- Trajna podpora VS OZN in članic OZN, še posebej držav, ki prispevajo k operaciji
- Prenos odgovornosti za tekoče delovanje operacije na generalnega sekretarja OZN

4.4 Tipologija mirovnihi operacij glede na stopnjo tolerance javnosti

Tipologija mirovnihi operacij, ki sem jo oblikovala na podlagi predhodnega proučevanja različnih tipologij mirovnihi operacij, temelji na predpostavki, da se javno mnenje tako imenovane domače javnosti (javnost vojaške organizacije, ki je prisotna kot sestav mirovne operacije) oblikuje na podlagi številnih dejavnikov, vendar imajo nekateri pri oblikovanju javnega mnenja ali pri spremembi le-tega veliko večjo vlogo kot drugi.

Med ključne dejavnike, ki vplivajo na stopnjo tolerance javnosti do mirovnihi operacij, sem uvrstila:

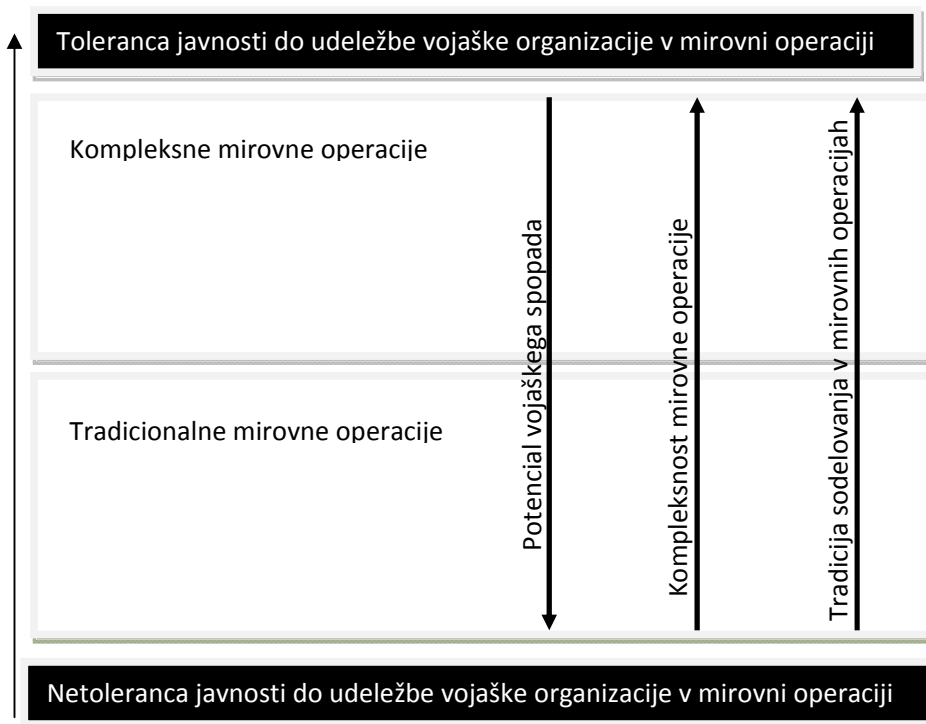
- Potencial vojaškega spopada in uporabe orožja
- Kompleksnost mirovne operacije (vojaške, humanitarne, policijske ipd.)
- Tradicija sodelovanja države v mirovnihi operacijah

Poleg zgoraj navedenih dejavnikov na stopnjo tolerance javnosti do mirovni operacij vplivajo tudi:

- Delež vojakov v mirovni operaciji glede na velikost mirovne operacije
- Delež vojakov v mirovni operaciji glede na velikost vojaške organizacije
- Naklonjenost širše nacionalne politike do mirovne operacije
- Naklonjenost svetovne javnosti do mirovne operacije
- Naklonjenost domače javnosti do vojaške organizacije

Na podlagi teh dejavnikov sem oblikovala tako imenovano tolerančno matriko mirovni operacij, pri kateri mirovne operacije z različnimi značilnostmi niso razdeljene v skupine, temveč so značilnosti razporejene na premici glede na to, ali prispevajo k večji ali manjši toleranci javnosti do udeležbe vojaške organizacije v mirovni operaciji.

Tabela 4.1: Tolerančna matrika mirovni operacij

Za tradicionalne mirovne operacije, ki temeljijo na vojaških nalogah, ne moremo doseči visoke tolerance javnosti do udeležbe vojaške organizacije v mirovni operaciji. Demokratična javnost ni naklonjena vojaškim spopadom in je naklonjena mirnemu reševanju sporov ter pomoči pri razvoju družbe. Tradicionalne mirovne operacije vključujejo večji potencial vojaškega spopada, so nekompleksne, vendar za države udeleženske ne moremo reči, da imajo daljšo ali krajšo tradicijo sodelovanja v mirovni operacijah.

Tradicija sodelovanja v mirovni operacijah je značilnost, ki se lahko spreminja, če država sodeluje v različnih tipih mirovni operacijah, kot jih je opredelil Fetherson. Največjo razliko tolerance do udeležbe vojaške organizacije v mirovni operaciji vidimo v praksi držav, ko se njihovi vojaki udeležijo mednarodni operacij vsiljevanja miru ali ohranjanja miru.

5 VOJAŠKE ŽRTVE V MIROVNI OPERACIJAH

Splošna javnost je najpogosteje prek sredstev javnega obveščanja informirana o številu žrtv v posameznih spopadih. Te žrtve so tako civilno prebivalstvo kot pripadniki vojaških organizacij (civilne in vojaške osebe).

Ob začetku vojne v Iraku so se množice v demokratičnih državah Evrope in ZDA zbirale na demonstracijah zaradi žrtv med civilnim prebivalstvom, kmalu pa so se začeli tudi različni protesti in shodi, na čelu katerih so hodile matere umrlih pripadnikov ameriške vojske, ki se je in se še bori v Iraku.

Delež žrtv med pripadniki vojaških organizacij je s spopadi, ki se vse pogosteje odvijajo v urbanih območjih in s tehnološko visoko izpopolnjeno tehniko, sicer postal manjši, v zavesti javnosti pa to postaja vse bolj pomemben dejavnik. Primeri držav, ki jih bom predstavila v nadaljevanju, predstavljajo, kako se večje število vojaških žrtv v mirovni

operacijah manifestira v nasprotovanju mirovnim operacijam nasploh in skrajno v nasprotovanju vojaškim organizacijam.

V nadaljevanju predstavljam statistične podatke o vojaških žrtvah v dveh državah, kjer se odvijajo različne mirovne operacije in operacije kriznega upravljanja, v Iraku in Afganistanu, ter žrtve mirovnih operacij OZN kot organizacije.

5.1 Vojaške žrtve mirovnih operacij pod okriljem OZN

OZN izvaja mirovne operacije od leta 1948. V šestih desetletjih je pod okriljem OZN potekalo 63 mirovnih operacij, v tem trenutku pa po vsem svetu poteka 16 mirovnih operacij. V njih sodeluje 91.842 uniformiranega osebja OZN, med katerimi je 79.147 vojakov, 10.314 policistov in 2.381 vojaških opazovalcev. Ti prihajajo iz 118 držav, ki so članice OZN. Poleg teh v mirovnih operacijah sodeluje tudi lokalno prebivalstvo in mednarodno civilno osebje. Tako v teh 16 aktualnih mirovnih operacijah sodeluje 113.318 ljudi (United Nations Peacekeeping Operations, 2009).

Od leta 1948 je bilo med predstavniki OZN v mirovnih operacijah 2.583 žrtev.

Tabela 5.1: Število vojaških žrtev v mirovnih operacijah OZN od leta 1948

Mirovna operacija	Število vojaških žrtev	Število vseh udeleženi
UNTSO - United Nations Truce Supervision Organization	49	381
UNMOGIP - United Nations Military Observer Group in India and Pakistan	11	112
UNFICYP - United Nations Peacekeeping Force in Cyprus	179	1093
UNDOF - United Nations Disengagement Observer Force	43	1186
UNIFIL - United Nations Interim Force in Lebanon	279	13.249
MINURSO - United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara	15	497
UNOMIG - United Nations Observer Mission in Georgia	11	458
UNMIK - United Nations Interim Administration Mission in Kosovo	54	2.099
MONUC - United Nations Organization Mission in	143	22.225

the Democratic Republic of the Congo		
UNMIL - United Nations Mission in Liberia	126	13.098
UNOCI - United Nations Operation in Côte d'Ivoire	56	10.550
MINUSTAH - United Nations Stabilization Mission in Haiti	44	11.010
UNMIS - United Nations Mission in the Sudan	45	13.476
UNMIT - United Nations Integrated Mission in Timor-Leste	5	2.892
UNAMID - African Union/United Nations Hybrid operation in Darfur	34	18.012
MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad	2	2.972

Vir: United Nations Peacekeeping Operations (2009)

Raziskava The Journal of American Medical Association (The Journal of American Medical Association, 2009) je pokazala, da je bilo v obdobju po koncu hladne vojne več žrtev OZN v mirovnihi operacijah, kot je bilo 40 let pred njenim koncem (oz. skoraj ves čas hladne vojne) vseh žrtev v mirovnihi operacijah. Ocenjujejo, da je to posledica dviga števila mirovnihi operacij po letu 1990, saj je delo predstavnikov OZN v mirovnihi operacijah bolj tvegano in se sooča z grožnjami sovražnega ognja. Prav tako se je

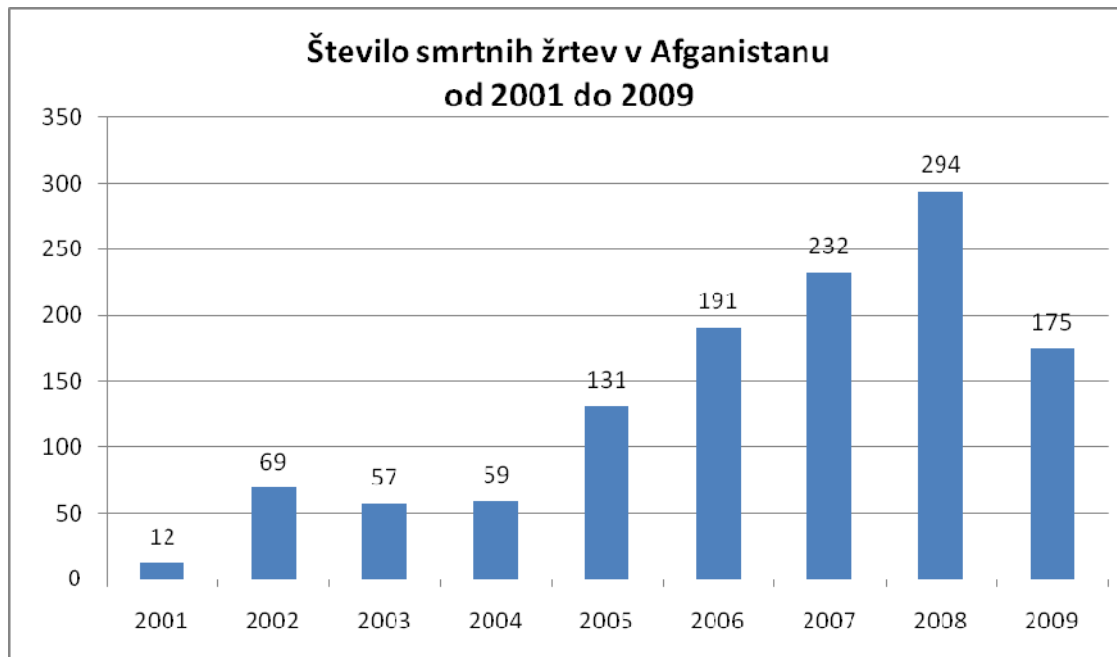
povečalo tudi število žrtev v humanitarnih operacijah, čeprav imajo te zelo nebojevniški značaj. V 16 mirovnih operacijah je raziskava pokazala, da ni bilo smrtnih žrtev med osebjem mirovne operacije. Največje število žrtev je bilo v Kongu (250 žrtev), Libanonu (380 žrtev) in nekdanji Jugoslaviji (212 žrtev). Glede na celino je največ mirovni operacij potekalo v Afriki (16 od skupno 49 mirovnih operacij); v povprečju pa je bilo na afriških mirovnih operacijah tudi več osebja OZN (v povprečju 1.240 oseb, v drugih mirovnih operacijah 1.042).

Raziskava kot najbolj problematično področje izpostavlja število žrtev, ki nastanejo zaradi sovražnega ognja, čeprav se je v primerjavi z obdobjem pred koncem hladne vojne število tako imenovanih operacij »vojaškega humanizma« povečalo. Rezultati so prav tako pokazali pomemben vpliv žrtev na javno mnenje in politično dogajanje, kar je povzročilo, da so države ponovno pregledale in vrednotile pomen sodelovanja v mirovnih operacijah.

Po zadnjih podatkih OZN (The Journal of American Medical Association, 2009) je v mirovnih operacijah od leta 1948 do 31. decembra 2008 umrlo 2.555 oseb, za vse operacije pa je bilo do junija 2008 porabljenih kar 54 milijard ameriških dolarjev.

5.2 Vojaške žrtve v operacijah kriznega upravljanja v Afganistanu

Graf 5. 1: Število smrtnih žrtev v Afganistanu od 2001 do 2009

Povod za posredovanje v Iraku temelji na napadu teroristične skupine Al Kaida, 11. septembra 2001, v ZDA. Decembra 2001 so nastale sile ISAF, ki so na podlagi 7. Poglavlja UL OZN in resolucij VS OZN št. 1386/2001, 1413/2002, 1444/2002 in 1510/2003 ter določenih Bonskega sporazuma začele posredovanje v Afganistanu. Potreba po krepitevi podpore afganistanskim oblastem je pripeljala do pobude, da vodenje in izvajanje operacije ISAF prevzame Nato, do katerega je prišlo 11. avgusta 2003. Slovenska vojska sodeluje v operaciji ISAF od marca 2004. (Grošelj 2007, 136-138). SV deluje v zahodnem delu Afganistana in v Kabulu na vzhodu države. Opravlja naloge varovanja kampa v Heratu, varovanja nadzornih točk, patroljiranje ter spremljanje vozil na ožjem območju Herata. Slovenski vojaki so nastanjeni v vojaškem kampu Arena v bližini Herata skupaj s pripadniki italijanskih in španskih oboroženih sil (Slovenska

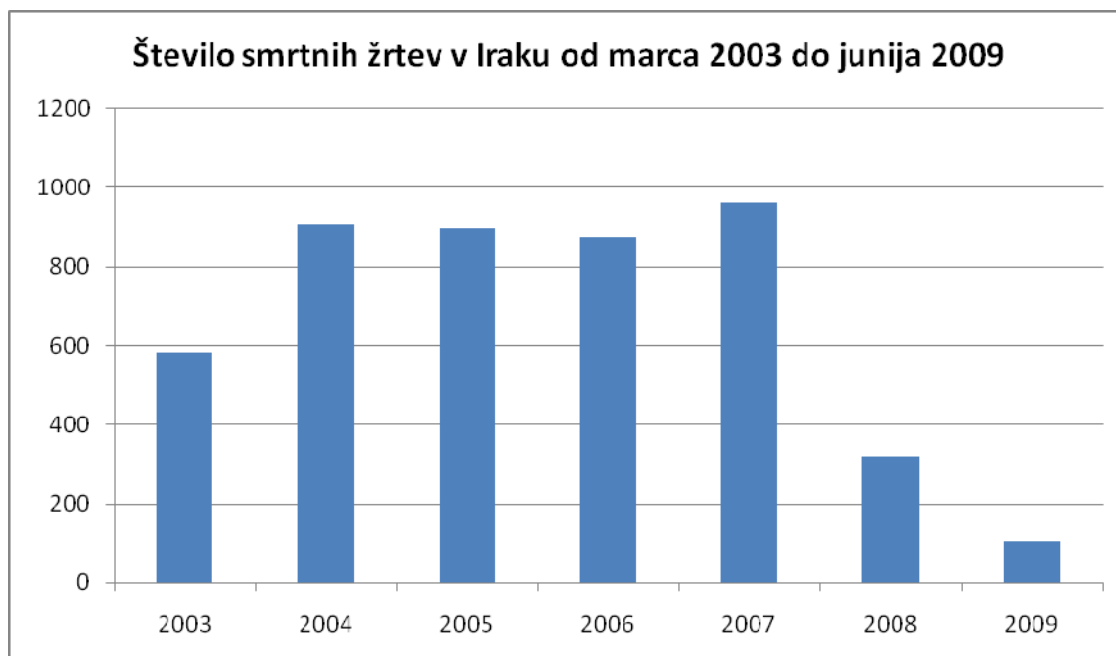
vojska 2009). Trenutno v Heratu deluje 69 pripadnic in pripadnikov SV, v sredini junija pa se jim je pridružilo še 15 pripadnikov (Slovenska vojska 2009).

V Afganistanu deluje tudi mednarodna policijska misija (IPTM). V glavnem mestu Afganistana Kabulu je po padcu talibanskega režima leta 2002 s podporo Nemčije začela delovati policijska akademija, na kateri se usposablajo pripadniki afganistanske policije. Osnovni namen policijsko-izobraževalnega dela programa je pripraviti in izvesti programe izobraževanja in usposabljanja afganistanskih policistov. V letih 2003-2004 je v tej operaciji sodelovala tudi Slovenija z enim policistom oziroma s skupaj dvema policistoma v celotnem obdobju (Grošelj 2007, 153-154).

Število smrtnih žrtev med vojaškimi osebami v Afganistanu od leta 2001 do 2008 strmo narašča. Samo v prvih šestih mesecih leta 2009 je število žrtev med vojaškimi osebami naraslo skoraj že na letni nivo žrtev leta 2006.

5.3 Vojaške žrtve v operacijah kriznega upravljanja v Iraku

Graf 5.2: Število smrtnih žrtev v Iraku od marca 2003 do junija 2009

Sile ZDA so v Iraku prisotne od marca 2003, od novembra 2004 pa v Iraku deluje misija NTM-I, ki se osredotoča predvsem na urjenje in svetovanje izbrani skupini visokih častnikov v iraških oboroženih silah, pomoč pri vzpostavitvi vojaške akademije – Center za urjenje, izobraževanje in doktrino, koordinacijo nacionalnih prispevkov v vojaški opremi in urjenje ter pomoč pri oblikovanju iraškega učnega poveljstva. NTM-I v Iraku deluje na dveh lokacijah. Poveljstvo se nahaja na območju tako imenovane zelene cone v Bagdadu, kjer poteka izobraževanje in urjenje iraških častnikov za delovanje v štabih ter pridobivanje potrebnih štabnih veščin. Operativni del poteka na obrobju Bagdada v okviru Iraške vojaške akademije. SV je v operaciji sodelovala od leta 2006 s štirimi pripadniki, sedaj pa samo še z dvema, ki kot inštruktorja delujeta v okviru Iraške vojaške akademije. (Grošelj 2007, 143)

6 JAVNO MNENJE O ŽRTVAH V MIROVNIH OPERACIJAH

Vegič (Malešič 2006, 261-265) pravi, da je odgovor, ali bo javnost naklonjena sodelovanju vojske v mirovni operaciji, v veliki meri odvisen od značilnosti in ciljev ter oblike posredovanja mednarodne skupnosti v konfliktih. Zagotovo mednarodne organizacije oziroma vodstvo mednarodne skupnosti na različnih korakih nagraduje in podeljuje priznanja državam, ki stalno sodelujejo v mirovni operaciji. Leta 1988 so pripadniki mirovni sil Združenih narodov prejeli tudi Nobelovo nagrado za mir. Vendar pa ne smemo pozabiti, da na domačo javnost v trenutku, ko se sooča s prelomnimi točkami udeležbe lastni vojakov v mirovni operaciji, vpliva kompleksen sistem dejavnikov. Soočajo se s številnimi vprašanji, saj vojska ob napotitvi v tujino ni zgolj nevtralni skrbnik za ohranjanje dogovorjenega premirja, temveč so tudi izvajalci zunanje politike države.

Eden izmed namenov javnomnenjskih raziskav je tudi, da politika pozna stališča svojih volivk in volivcev. Manigart (Malešič 2006, 265) pravi, da naj bi bila v demokratičnih političnih sistemih razlika med političnimi odločitvami in preferencami javnosti kar najmanjša. Percepcija javnosti definira sprejemljive meje, znotraj katerih morajo politične elite reševati nek problem.

Mirovne naloge vojske so v demokratičnih državah med najbolj medijsko izpostavljenimi. Manigart v analizi Evrobarometra (Malešič 2006, 265) pravi, da raziskave kažejo, da javnost v evropskih državah na splošno podpira mirovne naloge vojske. Po rezultatih raziskave Evrobarometer, izvedene leta 2000 med tedanjimi članicami EU, je ohranjanje ali vnovično vzpostavljanje miru v svetu glede na podporo javnosti na četrtem mestu med nalogami vojske. Obrambo države javnost še vedno razume kot najpomembnejšo nalogo, temu pa sledi pomoč v primeru katastrof doma in v tujini. Manj kot ohranjanje miru pa se javnosti zdijo pomembne priprave za vojno in bojevanje, obramba svobode in demokracije ter socialne naloge vojske v družbi. Vegič (Malešič 2006, 266) ugotavlja, da

ima v zahodnih državah pri odločanju za sodelovanje v neki mirovni operaciji javno mnenje lahko spodbujevalno ali omejevalno vlogo. Nekatere značilnosti sodobnih konfliktov lahko stopnjujejo možnost, da bo javnost podprla poseg svoje države v konflikt. Predvsem takrat, ko gre za velike žrtve med civilnim prebivalstvom, izpostavljenost obsežnemu trpljenju zaradi preganjanja, lakote, posilstev, pomanjkanja zdravstvene oskrbe, ustrahovanja s strani oboroženih skupin in podobno. Mediji omogočajo zelo hitro širjenje informacij o takšnih razmerah, kar ima za posledico prepričanje javnosti, da 'je treba nekaj ukreniti'. Posamezni primeri kažejo, da je javnost pripravljena podpreti neko operacijo, čeprav je ta humanitarne narave in ni povezana z neposrednimi nacionalnimi interesi.

Vegič (Malešič 2006, 266) pravi, da so že pretekle vojne pokazale, da so žrtve pomemben element, ki vpliva na podporo javnosti vojni. V ZDA je bilo naraščanje nasprotovanja korejski in vietnamski vojni neposredno povezano s povečanjem števila žrtev oziroma v primeru mirovne operacije v Somaliji je ameriška javnost humanitarne cilje operacije bolj podpirala kot pa razorožitev strani v spopadu in končanje državljanske vojne. Pravzaprav lahko rečemo, da gre za stopnjevanje rizičnosti naklonjenosti mirovni operaciji – večja je možnost žrtev, večja je možnost žrtev vojakov svoje nacionalnosti, večja je verjetnost, da bo podpora mirovni operaciji padla oziroma padala. Zato so države zelo pozorne pri izbiri mirovnih operacij – tako glede na njihovo lokacijo, obseg, potrebe po številu vojakov, percepcijo domače in svetovne javnosti ipd. Večji poudarek slednjim dejavnikom imenujemo **'načelo omejenega tveganja'** (limited-risk principle), ki pravi, da se zmanjšuje pripravljenost držav za sodelovanje v operacijah, kjer je verjetnost, da bi med lastnimi vojaki prišlo do žrtev (Malešič 2006, 267). Lutwak (Malešič 2006, 267) to razlaga s hipotezo o žrtvah in pravi, da je vse večja občutljivost javnosti za žrtve posledica demografskih značilnosti sodobnih, postindustrijskih družb. V preteklosti so bile družine številčnejše, smrtnost med otroci pa zaradi bolezni večja. V takšnih razmerah je bilo izgubo enega izmed potomcev v vojni, čeprav tragično, še vedno lažje sprejeti kot danes. V sodobni družini z manj otroci pa se pričakuje, da bodo vsi preživeli in predstavljajo del 'družinske emocionalne ekonomije'.

Številni drugi raziskovalci so sicer podprli Luttwakovo tezo, vendar zatrjujejo, da na odločitve o podpori mirovni operaciji vplivajo tudi številni drugi dejavniki. Burk je med drugim navedel tudi hipotezo konsenza elite (Malešič 2006, 267), ki pravi, da bo podpora javnosti sodelovanju v neki mirovni operaciji večja, če politične elite v državi s konsenzom podpirajo sodelovanje. Nasprotovanje med elitami pa vpliva na deljena mnenja v javnosti oziroma na zmanjševanje javne podpore. Ker Burku ni uspelo potrditi te hipoteze na dveh primerih, ki jih je raziskoval (primer Libanona in primer Somalije), se ob tem postavlja vprašanje, ali bi moral Burk bolj jasno definirati, kaj pomeni, da s konsenzom podpirajo vse politične elite določeno operacijo. Namreč v slovenski politiki običajno politične elite na deklarativni ravni podpirajo sodelovanje Slovenske vojske v mirovnih operacijah, vendar v dnevni politiki ravno mirovne operacije in udeležba Slovenske vojske v njih ter druge s tem povezane teme postajajo del medijske agende in točke spora teh elit.

Vegič (Malešič 2006, 268) na podlagi lastnih raziskovanj, raziskovanj Burka, Luttwaka in Manigarta pravi, da empirično raziskovanje opozarja, da z analizo vpliva samo enega ali nekaj dejavnikov ni mogoče pojasnjevati stališč javnosti do mirovnih operacij. Stopnja javne podpore je posledica vpliva številnih dejavnikov.

Dejavniki, ki vplivajo na podporo javnosti vključevanju vojske v mirovne in druge operacije v tujini, so kompleksni. Javno mnenje pa postaja strateški dejavnik, ki ga morajo politiki in vojaški voditelji upoštevati, ko se odločajo za sodelovanje v takih operacijah. Ob tem je treba tudi upoštevati, da se javno mnenje lahko zelo hitro spreminja. Vojska se zato srečuje s problemom, ko ne more natančno vedeti, ali lahko v času, ko je vpletena v nek konflikt, računa na podporo javnosti. K temu problemu, ki ga pogosto označujejo z izrazom 'volatile public opinion', večkrat prispevajo tudi množični mediji, ki lahko povzročijo obrat v javnem mnenju (Malešič 2006, 268).

7 MNOŽIČNA GIBANJA PROTI VOJAŠKIM POSEGOM

Manifestacija nasprotovanja množic dejanjem vlad in njihovim predstavnikom se najpogosteje izraža v množičnih protestih. Arnejčič (2008, 159) ugotavlja, da teoretiki in ideologi množičnih gibanj zatrjujejo, da sodobna množična gibanja nimajo voditelja, kar oblikuje tako imenovano socialno gibanje. To slednje ni klasična množica, ker nima enega voditelja in ima zelo prozorno notranjo strukturo. Delujejo na podlagi interneta in ustvarjajo socialno mreženje ter mrežno delovanje množičnega gibanja. Vodjo v tem primeru zamenjuje vodilna ideja. Namesto njega se pojavijo aktivisti, ki samo v zaključni fazi pomagajo množici, da se javno izpostavi in izrazi svoje stališče, kar je zelo izrazito in učinkovito, nato pa se ponovno vrne v okolje osnovnega socialnega povezovanja, interneta.

7.1 Kritično in refleksno družbeno gibanje zoper vojno in vojaške konflikte (refleksno novo mirovništvo)

Družbena gibanja proti vojni in vojaškim konfliktom obravnavam kot celoto, katere sestavni del so tudi mirovne operacije, ki same po sebi ne sodijo med vojno dejanje, vendar pa je njihova vzpostavitev posledica vojne ali vojaškega konflikta. Ena izmed značilnosti, ki se pogosto pojavi ob družbenih gibanjih zoper vojno in vojaške konflikte je, da se težko loči od protiglobalizacijskih in protikapitalističnih gibanj (Arnejčič 2008, 164). Družbena gibanja se običajno dogajajo v bližini največjih svetovnih politično-gospodarskih dogodkov, kot so srečanje G8 in Rusije, srečanje vrha ZDA, Rusije in Evropske Unije, obiski nekaterih predsednikov ZDA v Evropi (predvsem Bush jr. je bil v zadnjem času med tistimi, ki je sprožil največ protestov, saj je ZDA pod njegovim vodstvom stopila v vojno v Iraku) ipd.

Arnejčič (2008, 165) navaja izjavo filmskega režiserja Tima Robinsona, ki ponazarja razumevanje širše javnosti vojaških žrtev v mirovnih operacijah in ki kaže na to, da družbena gibanja ne nastajajo zaradi samega dejanja povzročitve smrti vojaški osebi, ki je udeležena v mirovni operaciji, temveč gre za skrajno dejanje, ki kot bi se z iglo dotaknili balona in ta počí, eskalira. Robbison pravi: »Pod plaščem patriotizma in doktrine širjenja svobode po vsem svetu je naš fundamentalizem neomejena širitev naših ekonomskih interesov po vsem svetu; naše upiranje tej vojni bi moralo biti upiranje iskanju dobička za ceno človeških življenj.«

V tej točki se postavlja vprašanje, ali bi bile reakcije množic ob izločitvi dejavnika, da državljanke in državljani ne verjamejo v brezmadežnost vojaškega posega in izključno mirovniško vlogo vojaške organizacije, še vedno protesti ob pojavu vojaških žrtev v mirovnih operacijah.

Arnejčič (2008, 166-169) navaja skupne kolektivne značilnosti različnih tipov družbenih gibanj:

- Družbeni protesti postajajo vse bolj množični in siloviti.
- Gibanja nimajo tradicionalnih voditeljev, temveč jih nadomeščajo vodilne ideje.
- Nasilno vedenje in ulično nasilje enega dela protestnikov. Potencirajo ga množični mediji.
- Dejavnosti družbenih gibanj so usmerjene v podporo solidarnostnim demonstracijam skozi konfrontacijo s pozicijami moči, zlasti s policijo, ki jo imajo za nasilni obraz kapitalizma.
- Raznolika slojna struktura udeleženi na množičnih protestih.
- Internet služi kot tehnično in komunikacijsko sredstvo za mobilizacijo.

Pri komunikacijskih kanalih v 21. stoletju zagotovo bistveno in neposredno vlogo povezovalca odigra internet, vendar Park (Arnejčič 2008, 180) poudarja dva sklopa komunikacij v množicah: prva ima racionalno osnovo. To so komunikacijske ideje in

druga izražena občutja. Drugi sklop pa predstavljajo čustvena orodja, ki so prisotna v časopisih, v umetnosti, literaturi in kinematografskih filmih (po slednjih so v širši javnosti najbolj prepoznavne ZDA s Hollywoodsko produkcijo filmov). Arnejčič (2008, 182) pravi, da medijske predstave raznovrstnih množic in njihovih vodij vplivajo na naša čustva. Čustva usmerjajo in s tem mobilizirajo množice.

Čustva odigrajo ključno vlogo pri aktiviranju. Nastran Ule (Arnejčič 2008, 170) pravi, da uspeh socialnih gibanj ni odvisen od njihove velikosti, organiziranosti, od kakovosti vodij ali od izdelanosti njihovih idej in ciljev, temveč bolj od tega, koliko uspejo izraziti njihove nazore, čustva, strahove, skrbi, zavist in upanja; velikega števila ljudi, ki se sprva ne vključujejo v gibanje, vendar kasneje prevzamejo njegove ideje in cilje; ter od tega, koliko so gibanja postala orodje za rešitev široko razprostranjenih družbenih problemov.

8 ANALIZA PRIMERA ODZIVOV JAVNOSTI V PRIMERU VOJAŠKIH ŽRTEV V MIROVNIH OPERACIJAH: VELIKA BRITANIJA

V primeru vojne v Iraku ter mirovnih operacij in protiterorističnega delovanja so se v večini evropskih držav začele oblikovati različne skupine, ki nasprotujejo udejstvovanju vojaških organizacij v Iraku in Afganistanu. Razlogi, ki jih navajajo različne skupine, segajo od nespoštovanja temeljnih človekovih pravic, nespoštovanja suverenosti držav, prevelikega vmešavanja ZDA kot prevladujoče države v vojaškem posegu, prevelike porabe proračunskih sredstev držav, nesmiselnosti, neučinkovitosti mirovnih operacij ipd. do nasprotovanja zaradi vojaških žrtev, ki jih vojaško posredovanje v obeh državah prinaša v domove po celem svetu. V obeh vojaških posegih, tako v Iraku kot tudi v Afganistanu, sodeluje več kot 20 različnih nacionalnih entitet, katerih vladne elite argumentirajo, da ima njihovo posredovanje velik pomen za cel svet - od socialnih do gospodarskih učinkov. Kako dobro ljudje slišijo te argumente, sem na podlagi analize sekundarnih virov, pretežno medijskih objav na spletnih portalih, raziskovala na primeru Velike Britanije, ki izstopa tako po večjem številu vojaških žrtev v mirovnih operacijah v

Iraku in Afganistanu, kot tudi po medijski odmevnosti nasprotovanju javnosti za nadaljnjo udeležbo vojske na teh dveh območjih.

8.1 Mirovna operacija ISAF v Afganistanu

Čeprav so protestniki že leta 2001 nasprotovali posegu v Afganistanu in organizirali množične proteste (med njimi 29. septembra 2001 v New Yorku v ZDA) (Arnejčič 2008, 165), se je večina evropskih držav odločila, da sodeluje v tej mirovni operaciji.

Operacija Isaf (International Security Assistance Force) je del celovitega pristopa mednarodne skupnosti k razmeram v Afganistanu in prizadevanj za vnovično vzpostavitev trajnega miru in stabilnosti v državi. Skladno s 7. poglavjem Ustanovne listine ZN so silam te operacije dodelili pooblastila za uveljavljanje miru. Z njo je povezanih devet resolucij Varnostnega sveta ZN s št. 1386, 1413, 1444, 1510, 1563, 1623, 1707, 1776 in 1833. 11. avgusta 2003 je Nato na poziv ZN in Afganistanske vlade prevzel poveljevanje silam operacije Isaf. Njihovo poslanstvo so oblikovali po Bonškem sporazumu iz decembra 2001, naloge pa natančneje opredelili v vojaškem tehničnem sporazumu med poveljnikom misije in afganistanskimi prehodnimi oblastmi, sklenjenim januarja 2002. Gre za prvo Natovo operacijo zunaj njegovega območja, ki poteka skladno s preoblikovanjem zavezništva za obvladovanje groženj 21. stoletja. Nato je odgovoren za poveljevanje, usklajevanje ter načrtovanje sil, vključno z zagotovitvijo poveljnika sil in poveljstva na terenu v Afganistanu (Slovenska vojska 2009).

8.2 Mirovna operacija v Iraku

NATO ni imel vloge v Iraku od maja 2003, ko se je začelo tako imenovano posredovanje mednarodnih stabilizacijskih sil. Skladno z resolucijo Varnostnega sveta OZN 1546 je NATO leta 2004 na pobudo iraške začasne vlade vzpostavil misijo NTM-I (NATO Training Mission – Iraq). NTM-I ni bojna operacija, temveč je njen glavni namen usposabljanje in izobraževanje, donacija opreme in koordinacija z Natovo Training and Equipment Coordination Group. V letu 2007 se je dejavnost misije razširila še na usposabljanje policistov oziroma tako imenovane žandarmerije, da bi zapolnila praznino med vojsko in rutinskimi deli policije. V decembru 2008 se je dejavnost razširila še na področje izobraževanja za letalstvo in mornarico, varovanje meja, reformo obrambe, izgradnje obrambnih institucij in odgovornega ravnanja z lahkim orožjem (NATO's Assistance to Iraq, 2009).

8.3 Velika Britanija

Število vojaških žrtev v Afganistanu: Med vojaki Velike Britanije je bilo v Afganistanu do 30. junija 2009 natančno 184 smrtnih žrtev med vojaki. Več so jih imele samo ZDA (739 žrtev), na tretjem mestu pa je Kanada s 124 žrtvami (iCasualties.org: Operation Enduring Freedom, 2009).

Število vojaških žrtev v Iraku: V Iraku je Veliko Britanijo prizadelo skoraj enako število vojaških žrtev kot v Afganistanu, in sicer 179, vendar je razlika z ZDA veliko večja (4323 žrtev). Precej manj vojaških žrtev so imele druge evropske države, med njimi največ Italija - 33 (iCasualties.org: Operation Enduring Freedom, 2009).

8.3.1 Kvalitativna analiza medijskega poročanja o vojaških žrtvah v Veliki Britaniji

Vojska Združenega kraljestva Velike Britanije se komuniciranju z javnostjo posveča z veliko natančnostjo in skrbnostjo. Na spletni strani britanske vojske lahko poleg novic spremljate blogovske zapise vojakov, ki so na posameznih misijah, spremljate dogajanje prek spletnih omrežij, kot sta Twitter in Youtube.

Večina britanskih medijev ima posebni rubriki, v katerih spremljajo vojaško dogajanje v Iraku in Afganistanu. Na spletnem mestu uglednega časnika Guardian imajo ločene novice o novih žrtvah, tako vojaških kot civilnih, na območjih Afganistana in Iraka, in komentarje, ki izražajo stališče medijev in povzemajo odzive javnosti na posamezne novice. Še posebej v zadnjem mesecu juliju 2009 je tematika vojaških žrtev med britanskimi vojaki v Afganistanu pereča tema britanskih medijev. Mediji pod vprašaj postavljajo učinkovitost in namen britanskega posredovanja ob upoštevanju, da se Velika Britanija tako kot druge svetovne sile sooča z resno gospodarsko krizo. V tem trenutku je za britansko javnost veliko bolj problematičen poseg v Afganistanu, saj se število vojaških žrtev na tem območju v zadnjih treh letih povečuje. Samo v prvi polovici leta 2009 je bilo skorajda toliko vojaških žrtev (49) kot v celem letu 2008 (51).

Glede na vprašanja, ki si jih zastavljajo mediji, ali Velika Britanija resnično potrebuje sodelovanje v mirovni operaciji v Afganistanu, so na drugi strani zanimive izjave poveljnikov, ko poročajo o smrti vojakov na območjih mirovnih operacij. Tako poveljnik Nick Richardson pravi v izjavi za javnost: »Vojak je bil ubit v akciji razdeljevanja opreme s helikopterji. Vojska potrebuje več logistične podpore.« (Guardian, 2009) Po mojem mnenju bi na podlagi te izjave lahko sklepali, da bi vojska morda imela manj žrtev, če bi imela zadosti opreme. Tovrstne probleme Velike Britanije nakazujejo tudi zadnje razprave v britanskem parlamentu med vlado in opozicijo, ki se ne moreta zediniti glede namena in ciljev britanske vojske v Afganistanu. Novinar Stephen Beer že od leta 2006 komentira nejasno politiko Velike Britanije in pravi, da v nekaterih situacijah vlada argumentira poseg z bojem proti heroinskim združbam (Guardian, 2009).

Mediji se sprašujejo, ali je posredovanje vojske v Afganistanu resnično potrebno. V zagovor navajajo izjave domačinov, ki pravijo, da bodo talibani ostali v Afganistanu za večno, tuji vojaki pa so tam samo za kratek čas. Mediji tudi sami izpostavljajo pomanjkanje komunikacije. Beer pravi, da se večina komunikacije odvija v vakuumu: »Doma vidimo samo vojaške žrtve, vendar ne vidimo, kaj so dosegli na afganistanskih tleh. Ko se politične elite zedinijo, kakšne in kolikšne sile nameniti za takšne posege, morajo to razložiti tudi širši javnosti.« (Guardian, 2009)

Medtem ko je v Veliki Britaniji vprašanje prihodnjega sodelovanja v Afganistanu na vrhu medijskih razprav, pa je mirovna operacija v Iraku trenutno v zatonu. Med medijskimi zgodbami zasledimo predvsem vprašanja o posledicah, ki jih je pustilo posredovanje v Iraku, in pa zahteve ene izmed mater britanskega vojaka, ki zahteva javno kampanjo britanske vlade za izpustitev njenega sina, ki so ga ugrabili iraški skrajneži.

BBC, britanski nacionalni radijski in televizijski oddajnik, obema operacijama v Afganistanu in Iraku posveča veliko pozornosti. Na spletni strani imajo posebne rubrike, ki predstavljajo zgodovino obeh držav. Na voljo je veliko fotografskega in video materiala. Med tovrstnimi rubrikami se ne pojavljajo novice o smrtnih žrtvah, temveč gre za oris zgolj skozi zgodovinska dejstva in dogajanje (BBC News, 2009).

Britanski dnevnik Independent ne posveča večje pozornosti spopadam, temveč veliko bolj senzacionalistično obravnava aktualno dogajanje na obeh prizoriščih.

Bolj senzacionalistično usmerjen britanski dnevnik Daily Mail razkriva različna ozadja delovanja britanske vojske, kot je na primer, da si izposoja opremo vojakov ZDA in Rusije, video posnetke ujetnikov talibanov ipd.

Povzetek argumentov britanskih medijev za in proti posegu v Afganistanu in Iraku:

- ZA:

- Pomoč beguncem
- Podpora pri razvoju državnih institucij

- PROTI:

- Velika Britanija ima preveč finančnih težav na domačih tleh, da bi lahko podpirala vojaško bojevanje v Afganistanu in Iraku
- Starost vojaških žrtev se zmanjšuje (zadnji primeri vojaških žrtev so bili stari 18 in 19 let), kar pomeni, da vojska ni zadosti izurjena
- Nejasna politika in cilji

9 SLOVENSKO JAVNO MNENJE O MIROVNIH OPERACIJAH

Slovenska vojska je udeležena mirovnih operacij od leta 1997. Od takrat dalje so vprašanja v javnomnenjskih anketah namenjena tudi preverjanju stališč državljanek in državljanov o percepciji mednarodnega udejstvovanja in izpolnjevanja nalog Slovenske vojske.

Za preverjanje postavljenih hipotez diplomske naloge bom lahko v veliki meri oblikovala sklepe na podlagi smernic, ki jih je oblikoval tok dogodkov na primeru Velike Britanije ter v pomembni meri tudi s stališči, ki so jih do sedaj v javnomnenjskih raziskavah izrazili državljanke in državljani Slovenije.

Največ raziskav na področju percepcije slovenske javnosti o Slovenski vojski in njenem delovanju opravljata Obramboslovni raziskovalni center in Slovensko javno mnenje. V nadaljevanju predstavljam povzetek rezultatov obeh raziskovalnih institucij od leta 1994 do 2005.

Prvič so bila vprašanja o SV in mirovnih operacijah vključene v raziskavo SJM leta 1999.

Tabela 9.1: Podpora javnosti posameznim nalogam vojske v sodobni družbi (delež odgovorov »se strinjam« in »v celoti se strinjam«)

Leto	1994	1999	2001	2003	2005
Pomoč v primeru nesreč	95,6	95,2	92,9	92,5	91,9
Obramba države	93,7	95,2	88,2	85,3	86,8
Boj proti terorizmu	*	*	73,5	71,6	86,4
Sodelovanje v mirovnih operacijah	*	78,2	76,6	74,7	72,5
Pomoč policiji pri nadzoru meje	*	*	72	67,2	67,4
Domoljubna vzgoja mladih	64,9	68,7	58	56,8	49,8

Vir: Malešič (2006, 270)

* Vprašanje ni bilo postavljeno

Zgornja tabela ponazarja odgovore državljanek in državljanov Slovenije, katere naloge SV so po njihovem mnenju prioritete oziroma katere podpirajo. Ker je Slovenija sodelovala prvič v mirovni operaciji leta 1997, se je dve leti kasneje, torej leta 1999, v SJM prvič pojavilo vprašanje, ali podpirajo sodelovanje SV v mirovnih operacijah. S tem

se je po prvih mirovnih operacijah strinjalo 78,2 odstotka vprašanih, v kasnejših letih pa se je ta odstotek zmanjšal za nekoliko manj kot šest odstotkov. Glede na primerjavo z drugimi nalogami SV lahko ocenim, da padec sicer ni tako zelo velik, saj se v vseh kategorijah od leta 1994 do 2005 pojavljajo nihanja od 3,7 odstotka pri pomoči v primeru nesreč (čeprav se je število naravnih nesreč in sodelovanje SV v takšnih primerih v zadnjih letih povečevalo), do 8,4 odstotka pri obrambi države, ki je sicer v letu 2003 padla na najnižjo stopnjo in se potem v letu 2005 spet nekoliko dvignila za odstotek in pol. Največji padec podpora je zaznati pri dejavnosti domoljubna vzgoja mladih, ki je od začetnih 64,9 odstotka padla za kar 15,1 odstotnih točk.

Samo ob predhodni tabeli bi lahko sklepali, da slovensko javno mnenje izrazito podpira sodelovanje SV v mirovnih operacijah, vendar se ta slika popolnoma spremeni ob pogledu na naslednjo tabelo:

Tabela 9.2: Podpora sodelovanju Slovenije v mednarodnih mirovnih operacijah (v %)

Leto	1994	2001	2003	2005
Podpiram	40,5	68,7	70,0	57,3
Ne podpiram	34,5	17,0	25,4	28,4
Ne vem, neodločen	24,9	14,3	4,6	14,3

Vir: Malešič (2006, 271)

Tabela pojasnjuje upad javnomnenjske podpore udeležbe Slovenije v mednarodnih mirovnih operacijah. Ta je sicer do leta 2003 naraščala, nato pa drastično upadla. Vegič (Malešič 2006, 271) ugotavlja, da se je v javnomnenjskih raziskavah delež nasprotnikov mirovnih operacij povečal na račun neodločenih. Poprej neodločeni so tako postali v večji meri nasprotniki in v zelo malem številu podporniki sodelovanja v mirovnih operacijah. Skupina, ki se opredeli za ne podporo, je zelo gibljiva in v zadnjih 15 letih niha od 17 odstotkov do več kot tretjine, proti kateri se tudi približuje v zadnjem letu merjenja, to je v letu 2005.

Primerjava tabele, katere naloge SV podpirate, in tabele, ali podpirate sodelovanje Slovenije v mednarodnih mirovnih operacijah, pokaže, da imajo ljudje veliko bolj nekonsistentno in spremenljivo mnenje, ko jih neposredno vprašamo o podpori mirovnim operacijam. Kar sem raziskovala v teoretičnem delu, se pri analizi javnega mnenja

očitno potrjuje: na spremembe podpore ali ne podpore mirovnim operacijam lahko zelo vpliva aktualno dogajanje in se pod njegovim vplivom mnenje zelo hitro spreminja. Vegič (Malešič 2006, 271) pravi, da oba predstavljena indikatorja kažeta, da se v slovenski javnosti zmanjšuje podpora sodelovanju v mirovnih operacijah in dodaja, da bo treba poiskati odgovor, ali gre za zmanjševanje podpore javnosti nasploh aktivni politiki države pri prizadevanjih za mednarodni mir in varnost ter za bolj izolacijsko držo Slovencev ali pa nasprotujemo zgolj vključevanju vojske v te aktivnosti.

Vegič (Malešič 2006, 271-272) je prav tako analiziral, katere vrste mirovnih operacij Slovenke in Slovenci bolj podpirajo. To vprašanje je bilo sicer zastavljeno v raziskavah SJM 2003 in SJM 2005 ter v zadnji kaže, da smo bolj naklonjeni humanitarnim operacijam brez orožja (88,3 odstotka vprašanih), nekaj manj (75,7 odstotka) podpira sodelovanje v klasičnih operacijah za vzdrževanje miru, kjer se orožje lahko uporabi samo v samoobrambi. Pri operacijah, kjer gre za prisilno vzpostavljanje miru, pa jih podpira le še dobra tretjina (36,4 %); največji pa je delež tistih, ki nasprotujejo tovrstnim posegom (53,4 odstotka). V primerjavi z letom 2003 se delež podpore posamezni vrsti operacij ni bistveno spremenil, vendar pa se je v letu 2005 v primerjavi z 2003 povečalo število neopredeljenih. Na podlagi tega bi lahko tudi sklepali, da je javnost slabo informirana in podučena o vlogi in nalogah SV v mednarodnih mirovnih operacijah.

V raziskavah SJM ni bilo nikoli konkretno zastavljeno vprašanje, ali bi še vedno podpirali sodelovanje Slovenije v mednarodnih mirovnih operacijah, če bi prišlo do vojaških žrtev med slovenskimi vojaki. Vegič (Malešič 2006, 272-273) navaja, da je bilo hipotetično vprašanje postavljeno v raziskavi SJM 1994. V takratni raziskavi je 40 odstotkov ljudi podpiralo sodelovanje v mirovnih operacijah, ob dodatnem vprašanju, v katerem je bila omejena možnost žrtev, pa je podpora znašala samo še 27 odstotkov, polovica pa je nasprotovala. V letu 2005 je bilo vprašanje postavljeno nekoliko drugače, in sicer: ali bi Slovenija morala umakniti svoje pripadnike mirovnih sil iz operacije v tujini, če bi med njimi prišlo do žrtev? Dve tretjini vprašanih je pritrdilo, 21 odstotkov pa je odgovorilo, da bi morali ostati v mirovni operaciji (12,4 odstotka je bilo neodločenih). Vegič na podlagi tega izpelje sklep, da vsaj polovica Slovencev ne podpira sodelovanja v mirovnih

operacijah, če gre za možnost žrtev (več nasprotnikov je pokazala raziskava leta 2005, kar pomeni, da število narašča).

Ko enkrat poznamo stališče javnosti, nas mora zanimati, kaj oblikuje njihovo stališče oziroma od kod črpajo informacije, ki oblikujejo njihovo stališče. Vegič (Malešič 2006, 274) navaja, da so leta 2005 anketirani najbolj pogosto kot razlog izbrali izpolnjevanje zahtev Nata, pomoč regiji ter preprečevanje vnovičnega izbruha konfliktov. Ob tem dodaja, da se je število odgovorov, ki navajajo, da s tem izpolnjujemo zahteve Nata, v primerjavi s prejšnjo raziskavo povečalo. Tako raziskavi slovenskega javnega mnenja leta 2003 in 2005 kažeta, da anketirani najmanj razumejo mirovne operacije kot zagotavljanje vojaške ali notranje varnosti za svojo državo. Tisti, ki so prepričani, da Slovenija s tem preprečuje ponoven izbruh konfliktov in da pomaga državam v regiji, v večji meri izražajo podporo sodelovanju v mirovnih operacijah. V nasprotju pa je podpora nižja pri tistih, ki so prepričani, da Slovenija s tem izpolnjuje zahteve Nata ali da skrbi za svoje gospodarske interese in mednarodni ugled. Stopnja podpore pošiljanju vojakov v neko mirovno operacijo je, kot kaže, odvisna tudi od tega, kako javnost razume cilje, ki jih država s tem želi doseči.

9.1 Ugotovitve

Na podlagi predhodno obravnavanih raziskav lahko povzamem naslednje ugotovitve:

- I. Slovensko javno mnenje v splošnem podpira sodelovanje SV v mirovnih operacijah na deklarativni ravni.
- II. Dokaj stabilna so stališča o tem, da naj bi se SV vključevala predvsem v humanitarne operacije (Malešič 2006, 277).
- III. Mnenje o posameznih aktivnosti SV v mirovnih operacijah se hitro spreminja in je podvrženo aktualnemu političnemu dogajanju.
- IV. Vzroki za upad naklonjenosti javnosti sodelovanju SV v mirovnih operacijah so kompleksni (Malešič 2006, 277).

- V. Možnost žrtev je pomemben dejavnik pri oblikovanju stališč do mirovnih operacij (Malešič 2006, 277).
- VI. Javnost ni zelo podrobno seznanjena z mandati in cilji posameznih operacij, pač pa predvsem pričakuje, da bodo privedle k miru in izboljšanju razmer (Malešič 2006, 277).
- VII. Uspešnost mirovne operacije je imperativ, ki ga morajo mirovne operacije izpolniti, v nasprotnem primeru lahko pričakujemo zmanjševanje javne podpore tovrstnim nalogam vojske (Malešič 2006, 277).

10 PROJEKCIJA ODZIVA SLOVENSKE JAVNOSTI OB MOREBITNEM POJAVU VOJAŠKE ŽRTVE MED SLOVENSKIMI VOJAKI V MIROVNIH OPERACIJAH

V poglavju projekcija odziva slovenske javnosti ob morebitnem pojavu vojaške žrtve med slovenskimi vojaki v mirovni operaciji želim opredeliti načine za doseganje večje tolerance slovenske javnosti, mnenjskih voditeljev in medijev za aktivnosti Slovenske vojske v mednarodnih operacijah ter glede na trenutne javnomnenjske raziskave opredeliti možne načine odziva slovenske javnosti ob morebitni vojaški žrtvi med slovenskimi vojaki v mirovnih operacijah.

10.1 Koraki k večji toleranci udeležbe SV v mirovnih operacijah

SV kot državna institucija je zelo visoko uvrščena na lestvicah javnomnenjskih raziskav na področju ugleda. Posledično bi lahko sklepali, da imajo tudi njena dejanja v slovenski javnosti visok ugled in spoštovanje, vendar kot kažejo raziskave SJM od leta 1997 do 2005 vse manj ljudi podpira udeležbo SV v mirovnih operacijah. Od začetkov sodelovanja SV v mirovnih operacijah do danes se težavnost in zahtevana bojna opremljenost vojakov stopnjuje za vse udeležbenke mirovnih operacij, torej tudi za Slovenijo. SV v zadnjem desetletju posodablja opremo in oborožitev vojakov, da bi ustrezala standardom Nata in hkrati slovenskim vojakom zagotovila ustrezno opremo za izpolnjevanje vse bolj zahtevnih nalog v mirovnih operacijah.

Slovenska javnost je nazadnje v svoji neposredni bližini spremljala vojno dogajanje v državah nekdanje Jugoslavije in imela do mirovni posegov na tem območju posebno naklonjenost; zato je tudi mirovne operacije, ki jih je SV in ki jih še opravlja na tem območju, niso deležne posebnega nasprotovanja slovenske javnosti, saj številna slovenska podjetja še vedno poslovno sodelujejo na teh območjih in rezultate delovanja

SV na teh območjih občutijo zelo neposredno. Drugače se slovenska javnost odziva do mirovnihi operacij na drugih kriznih žariščih, kot so Irak, Afganistan, Čad in druga. Do teh se pogosto postavlja vprašanje smotrnosti in ciljev, ki jih ima na teh območjih SV.

Slovenija je bila do osamosvojitvene vojne leta 1991 prežeta z nabojem proti ideologiji, ki jo je vodila takratna republika Srbija in jo je želela vcepiti v način razmišljanja in delovanja vsem nekdanjim jugoslovanskim republikam. Zato je odnos Slovenk in Slovencev do pojma ideologija še toliko bolj negativističen in tovrstno pojmovanje hitro naleti na odpor slovenske javnosti.

Ideologija in njene vrednote so temelj za iskanje soglasja in doseganja tolerance pri določeni družbeni problematiki. V komunikacijski stroki bi to imenovali ključna komunikacijska sporočila, ki morajo biti kratka in jedrnata, da si jih ljudje hitro zapomnijo in z njimi prepoznajo bistvo. Vrednote SV so bile postavljene ob osamosvojitvi: SV je apolitičen organ, ki deluje v dobro vseh državljanek in državljanov Slovenije. Eno izmed področij delovanja, ki je tudi mednarodno, se kaže v zaščiti in reševanju ter mirovnihi operacijah.

1. korak za doseganje informiranja ciljnih javnosti o delovanju vojske so ustrezne institucije za komuniciranje, ki imajo v družbi jasno vlogo informiranja, povezovanja in ustvarjanja dialoga med vojaško organizacijo ter državljanji. Takšne institucije so oddelki za dialog z državljanji, ki niso zgolj posredniki informacij, temveč upravljajo z ugledom in z odnosi vojaške organizacije do njenih ciljnih javnosti, med katerimi je na prvem mestu neposredna komunikacija z državljanjkami in državljanji.

2. korak je vključevanje spoznavanja s SV in njenimi nalogami v izobraževalne in vzgojne institucije države ter v druge temeljne družbene institucije, ki imajo vlogo povezovanja skupnosti ter skrbijo za državljansko vzgojo naroda. Ločevanje vojaške in civilne sfere je bilo v Sloveniji po osamosvojitvi ena temeljnih vrednot, saj si nismo želeli, da bi se še kdaj ponovila situacija iz nekdanje Jugoslavije, ko je tedanja JLA imela vpliv tudi izven vojaškega sveta. Posledično je vojaška organizacija ostala potisnjena na rob družbe in s strogo omejenim spektrom delovanja. Zaradi pridobivanja zaupanja državljanek in državljanov v državne institucije je bil ta korak sicer pomemben,

vendar se je skozi čas vpliv vojske resnično izgubil, poleg tega pa se je izgubil tudi odnos do vojaške organizacije kot ene temeljnih nacionalnih institucij. Za otroke je spoznavanje SV odvisno od lokalnega okolja, v katerem živijo, njihovih staršev in medijskega okolja. Država bi morala poskrbeti, da bi vsi – državljanke in državljani skozi svoj vzgojno-izobraževalni proces spoznali vojaško organizacijo kot eno ključnih sestavin suverene države.

3. korak pri stremljenju k toleranci vojaških žrtev v mirovnih operacijah mora biti jasno in konsistentno stališče vseh političnih in državnih organov, institucij in subjektov do mednarodnega udejstvovanja SV.

Jasno opredeljene vrednote, ki so hkrati tudi enoznačno ubesedene, bi morale postati del temeljnih programov in listin vseh, ki se na kakršen koli način ukvarjajo s področjem vojaštva in Slovenske vojske.

4. korak je ustvarjanje prostora za informiranje in dialog.

Množični mediji in svetovni splet omogočajo skorajda neomejene možnosti za informiranje in dialog. Ob upoštevanju svobode medijev je zgolj enosmerno posredovanje informacij s strani vojaške organizacije nesmotrno. V skladu s profesionalnimi standardi medijev kot državljanske institucije in tudi vojaške organizacije je v sodelovanju mogoče ustvariti številne priložnosti, ki prinašajo dodano informativno vrednost za medijske potrošnike in hkrati kot državljanki ali državljanu omogočajo pregled nad porabo proračunskih sredstev. Ustvarjanje prostora za dialog je v posameznih primerih oteženo, ker je kratka zgodovina sodelovanja temeljila na drugačnih principih in načelih. Spreminjanje le-teh je stvar dolgotrajnega in postopnega procesa, ki pa ne sme biti prekinjen, četudi se zamenja vlada ali načelnik generalštaba SV. Posebno mesto pri informiranju in dialogu ima tudi svetovni splet: spletna mesta, spletne skupnosti, forumi in druge oblike, ki na spletu povezujejo posameznike z drugimi posamezniki, organizacijami in podjetji, omogočajo širok spekter kanalov in načinov komuniciranja, ki so prilagojeni posameznim ciljnim javnostim. Pri tem je pomembno, da se organizacija že v komunikaciji z različnimi ciljnim javnostmi v nespletnih kanalih zaveda prilagojenega tona komuniciranja, saj spletni že kot kanal komuniciranja

zahtevajo drugačno obravnavo. Svetovni splet je za komunikatorje vedno skok v neznano: odzivi spletnih javnosti so tako težko napovedljivi in zahtevajo od organizacije posebno pozornost nenehnega spremljanja in hitrega, a preišljenega odzivanja.

5. korak je kontinuirano komuniciranje pozitivnih in negativnih informacij, aktualnega dogajanja in rezultatov mirovnih operacij ter ustvarjanje podobe SV kot kredibilnega in suverenega sogovornika.

Pozornost je stran od SV pogosto odvrnjena zaradi politike, ki želi na temelju uspehov SV graditi svojo prepoznavnost in pridobivati politične točke. V slovenskem medijskem prostoru ni pogosto, da bi se pozitivne novice pojavljale med prvimi, saj se mediji zavedajo, da reklo 'slaba novica je dobra novica' pritegne več medijskih spremljevalcev kot pozitivna. Načini komuniciranja med politično vodenimi državnimi organi in SV bi morali biti zapisani v javnih dokumentih in spodbujati tudi medije kot akterje v tem odnosu, da ima apolitičen organ prednost pred političnimi elitami.

Čeprav koraki sledijo k temu, da bi različne politične elite dosegle medsebojni konsenz, to ne pomeni, da ni prostora za netoleranco ali toleranco, ki nastaja samo ob predpostavki, da gre za demokratično družbo in da obstaja konflikt. Konflikt, kot temelj za doseganje tolerance, nastaja med javnostjo in političnimi elitami. V kolikor konflikti nastajajo že med samimi političnimi elitami, nastaja nejasnost v odnosu do ideologije in vrednot, po katerih se državljanke in državljani zgledujejo.

Pri vsakodnevnem delu se SV srečuje z različnimi dogodki, ki imajo vpliv na ali vključujejo sodelovanje z različnimi ciljnim javnostmi. Pripravljenost SV mora odsevati transparentnost in odprtost za dialog ne glede na možnost pozitivne ali negativne reakcije javnosti. Za SV kot vsako drugo vojaško organizacijo, ki ima jasno opredeljeno hierarhijo in strog način komuniciranja to ni enostavno. Od časov, ko je bila postavljena hierarhija vodenja in poveljevanja ter kasneje tudi komuniciranja v vojaških organizacijah, so se mediji že bistveno spremenili, zato bi se temu morale prilagoditi tudi vojaške organizacije s svojo strukturo komuniciranja. Množični mediji danes od vseh akterjev zahtevajo proaktivnost in hkrati hitro reaktivnost v komuniciranju. Reklo 'če te ni v medijih, te ni' za vojaške organizacije še posebej velja. SV se v javnosti največkrat

pojavlja ob boku političnih afer, ki so povezane s SV, šele mnogo kasneje se jo omenja zaradi pomoči v naravnih nesrečah, sodelovanja v mirovnih operacijah – slednje predvsem v kontekstu vladnih sklepov o napotitvi novih vojakov v mirovne operacije.

6. korak je doseganje stabilnih stališč slovenske javnosti ne glede na posamezne dogodke v svetu in domači politični javnosti, kar pomeni, da SV doseže zaupanje do te mere, da ljudje SV razumejo kot bolj kredibilnega, apolitičnega in visoko profesionalnega sogovornika, ki ga vsakodnevna politična dogajanja in spori med pozicijo in opozicijo ne prizadenejo pri njegovem vsakodnevnem delovanju.

7. korak je vrednotenje in ocenjevanje doseženih rezultatov z različnimi raziskavami. Na področju javnega mnenja bi morali redno izvajati javnomnenjske raziskave (sedaj potekajo letne v okviru SJM). Slednje bi se morale izvajati bolj pogosto, in sicer na mesečni ravni, kot poteka Vox populi za javnomnenjske raziskave političnih strank in njihovih voditeljev. Poleg javnomnenjskih raziskav bi morali biti javno zastavljeni cilji posameznih mirovnih misij, ki bi morali biti v določenih časovnih intervalih tudi ocenjeni in predstavljeni javnosti.

10.2 Projekcija odziva slovenske javnosti ob morebitni vojaški žrtvi v mirovni operaciji

Projekcija odziva slovenske javnosti ob morebitni vojaški žrtvi v mirovni operaciji temelji na naslednjih predpostavkah:

- Politične elite si močno nasprotujejo v stališčih do vključevanja SV v mirovne operacije.
- Dejstvo vojaške žrtve postane politično vprašanje.
- Gospodarska in finančna kriza je še vedno ena izmed ključnih medijskih agend.
- Obveščanje slovenske javnosti poteka skladno s postopki komuniciranja, kot so opredeljeni v načrtih komuniciranja SV v takšnih primerih.

Ob hipotetičnih vprašanjih, ki sta bili zastavljeni v SJM leta 1994 in 2005 o mnenju do sodelovanja SV v mirovni operaciji v primeru vojaške žrtve, se je bistveno zmanjšal odstotek odgovorov, ki so še podpirali sodelovanje SV v mirovni operaciji. Glede na zaostreno gospodarsko situacijo, v kateri prihaja do množičnih odpuščanj, predvidevam, da bi se negativen odnos do mirovni operacij še bolj zaostрил. V primeru naraščanja spora med političnimi elitami obstaja možnost, da prišlo do množičnih protestov, še posebej, če bi slovenski aktivisti dobili podporo iz sosednje Italije in Španije, ki veljata za močni aktivistični državi proti mirovnim operacijam. Na odnos slovenske javnosti do vojaške žrtve bi poleg odnosa med političnimi elitami vplivala reakcija mednarodne skupnosti in mednarodnih organizacij ter morebitnih držav, ki bi bile sočasno vpletene v dogodek, v katerem bi prišlo do smrtne žrtve slovenskega pripadnika. Na razvoj dogodkov in možnost množičnih demonstracij bi vplivalo tudi dejstvo, ali bi bila to posamična žrtev ali več ter ali bi do smrti prišlo zaradi čudnega spleta okoliščin ali zaradi vojaškega spopada. Predvsem zaradi slabega poznavanja razmer v mirovni operaciji bi bila za komunikatorja SV to izjemno zahtevna naloga, saj bi moral poleg dogodka razlagati celotno vodenje in delovanje posamezne mirovne operacije.

V kolikor bi prišlo do množičnih protestov, lahko pričakujemo, da bi se v prihodnosti politične elite bolj previdno odločale glede sodelovanja SV v mirovni operaciji, ki vključuje tudi bojno delovanje. Vendar ob dejstvu, da se vojaki SV v veliki meri usposablajo za bojno delovanje in da njihova oprema in oborožitev ustrežata bolj zahtevnim bojnim nalogam, je pričakovati, da se bo SV udeleževala vse bolj zahtevnih mirovni operacij, ki bodo tudi ogrožale življenja slovenskih vojakinj in vojakov.

11 ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Proučevanje tolerance vojaških žrtev v mirovnih operacijah je tema, ki bi lahko imela še nekaj nadaljevanj. V diplomskem delu sem preučevala strateški vidik na obrambno-varnostnem, sociološkem in komunikološkem področju v demokratičnih družbah, kot je predpostavka za pojav tolerance. Največjo vrednost pri celotnem delu dajem ideologiji kot procesu komunikacije, saj je to temelj za kakršnokoli gradnjo nadaljnjih odnosov med vojaško organizacijo ter državljanke in državljani posamezne države. Največjo vrednost ideologija nosi prav v tem, da zahteva tudi odgovor. Takšno poznavanje ideologije v splošnem diskurzu ni znano. Tarde, začetnik proučevanja množičnih komunikacij, je k ideologiji dodal še posnemanje kot bistveno sestavino komuniciranja.

Prva izvedena hipoteza, ki sem si jo zastavila na začetku diplomskega dela, je predpostavljala, da je toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah višja v državah z daljšo tradicijo. Glede na to, da se toleranca pojavlja izključno v demokratičnih družbah, je logično, da je v tistih družbah, ki že dalj časa gojijo demokratične vrednote, možnost za toleranco večja. Vendar je pri doseganju tolerance vojaških žrtev treba upoštevati še mnogo drugih dejavnikov. Vegič (Malešič 2006) v svojem raziskovanju slovenskega javnega mnenja v odnosu do mirovnih operacij ugotavlja, da na javnost ne vpliva samo en dejavnik, temveč gre za kompleksnost dejavnikov. Prvo izvedeno hipotezo lahko sprejemem z zadržkom, saj zagotovo velja, da je toleranca višja v državah z daljšo demokratično zgodovino, vendar morajo biti temu naklonjeni tudi drugi dejavniki.

Druga izvedena hipoteza se je glasila: večji, kot je vložek države v komuniciranje mirovnih operacij in njihovih rezultatov, večja je toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah. To hipotezo na podlagi raziskovanja v diplomskem delu lahko potrdim. Številni raziskovalci tolerance, množic, javnosti in javnega mnenja so komunikacijo in prenos sporočil opredelili kot glavni dejavnik pri doseganju naklonjenosti javnosti. Pri analizi primera Velike Britanije in poročanja medijev o mirovnih operacijah so mediji

sami izpostavili pomanjkanje informacij in slabo komuniciranje kot eno bistvenih napak britanske vojske v mirovnih operacijah.

Zadnja, tretja izvedena hipoteza predpostavlja: netoleranco vojaških žrtev v mirovnih operacijah je mogoče predvideti glede na pogostost nasprotovanj politike na obrambnem področju in javnomnenjske raziskave o mirovnih operacijah. Politične elite lahko bistveno vplivajo na višjo toleranco javnosti do vojaških žrtev v mirovnih operacijah. V evropskih demokracijah je nasprotovanje med pozicijo in opozicijo postalo temelj političnega delovanja in obe strani najmanjše možnosti izrabljata za pridobivanje medijske pozornosti, ki prinaša na dolgi rok volilne glasove. Če prihaja že znotraj političnih elit do konfliktov, so konflikti z javnostjo toliko bolj verjetni, saj ni izoblikovana ideologija, skupek vrednot, na katerih bi lahko temeljila toleranca. Na podlagi pridobljenih dejstev v raziskovanju diplomskega dela lahko tretjo izvedeno hipotezo potrdim.

Glavna hipoteza mojega diplomskega dela se glasi: toleranca vojaških žrtev v mirovnih operacijah je v Sloveniji in drugih evropskih državah nizka zaradi prevelikega vpliva konfliktov političnih elit na izvajanje temeljnih nalog vojaške organizacije.

Dve izvedeni hipotezi sem lahko brez zadržkov sprejela, tretja pa je bila sprejeta z zadržkom. Glavno hipotezo v delu, da v Sloveniji in v drugih evropskih državah obstajajo konflikti med političnimi elitami lahko sprejemem, vendar pa na toleranco vojaških žrtev poleg vpliva konfliktov političnih elit vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so zgodovina demokracije, splošno družbeno dogajanje, vplivi mednarodnega okolja, informiranost in stopnja vključenosti vojaške organizacije v civilno sfero ipd. Zatorej glavne hipoteze ne morem sprejeti, saj konflikti med političnimi elitami ne vplivajo bistveno na stopnjo tolerance vojaških žrtev v mirovnih operacijah, temveč sta bistvena dejavnika ideologija in komuniciranje, prenos sporočil med vpletenimi akterji (država, vojaška organizacija, politične elite, državljanke in državljani).

12 LITERATURA

- I. Arnejčič, Beno. 2008. *Izbrana poglavja iz psihologije množice, vojaške in vojne psihologije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- II. *BBC News*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk> (20. julij 2009).
- III. *Daily Mail*. Dostopno prek: <http://dailymail.co.uk> (20. julij 2009).
- IV. *Fatality Trends in United Nations Peacekeeping Operations*. 1948-1998. Dostopno prek: <http://jama.ama-assn.org/cgi/content/full/284/5/598> (1. julij 2009).
- V. Feldman, Eva, ur. 2001. *Tolerance : basis for democratic interaction*. Gütersloh: Bertelsmann Foundation.
- VI. Grošelj, Klemen. 2007. *Slovenija v svetu mirovnih operacij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- VII. *Guardian*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk> (20. julij 2009).
- VIII. Hafner Fink, Mitja. 1989. *Ideologija in zavest družbenih slojev v Sloveniji*. Ljubljana: Marksistični center CK ZKS.
- IX. Heyd, David. 1996. *Toleration. An elusive virtue*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- X. *iCasualties.org: Operation Enduring Freedom*. Dostopno prek: <http://icasualties.org/oef/> (1. julij 2009).
- XI. Jelušič, Ljubica. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Knjižna zbirka Teorija in praksa.

- XII. Wikipedia. 2009. *Liberalizem*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Liberalizem> (1. julij 2009).
- XIII. Malešič, Marjan, ur. 2006. *Varnost v postmoderni družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- XIV. *NATO's Assistance to Iraq*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51978.htm (1. julij 2009).
- XV. *Slovenska vojska*. Dostopno prek: <http://www.slovenskavojska.si> (1. julij 2009).
- XVI. *United Nations Peace Keeping Operations*. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/bnote010101.pdf> (1. julij 2009).
- XVII. *United Nations Peace Operation Year in Review*. 2008. Dostopno prek: <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/pub/yir2008.pdf> (1. julij 2009).
- XVIII. *Ustanovna listina Združenih narodov*. 1945. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/book/export/html/13> (1. julij 2009).
- XIX. *Zakon o obrambi Republike Slovenije (ZObr-UPB1)*. Ur. I. RS 103/2004 (23. september 2004). Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004103&stevilka=4405> (1. julij 2009).
- XX. *Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV)*. Ur. I. RS 68/2007 (30. julij 2007). Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200768&stevilka=3761> (1. julij 2009).